

ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੁਰਾ

ਮੇਰੇ ਬੁਰਜ਼ ਮੁਨਾਰੇ ਢਾਹ ਦਿੱਤੇ,
ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਤਖ਼ਤ ਅਕਾਲ...

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਦਾ ਫੌਜੀ ਹਮਲਾ

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ 'ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ' ਲਈ ਚੰਦਾ ਅਤੇ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਬੈਂਕ ਜ਼ਰੀਏ ਵੀ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਬੈਂਕ ਅਕਾਊਂਟ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :

Name of Account: SO KAHİYAT HAI SOORA
Name of Bank: Bank of Baroda
Branch: Sector 59, Mohali. (Punjab)
Account No: 36770200000150
Swift Code: BARBINBBCHD
IFSC Code: BARB0SECMOH

‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’

ਪਿੰਡਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗਵਾਉਣ ਸਬੰਧੀ

ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦਾ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’ ਪਿੰਡਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਥੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
ਚਾਹਵਾਨ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ: 93577-23874.

ਚੰਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਨਤੀ

‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’ ਦੇ ਪਾਠਕ ਜਨਾਂ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ/ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਅਸੀਂ ਪੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮਾਂ ਮੌਕੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਨੇੜਲੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ/ ਸਾਡੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਵਿਚ/ ਬੈਂਕ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਚੰਦਿਆਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੈਂਕ ਅਕਾਊਂਟ 'ਚ ਜੇਕਰ ਆਪ ਚੰਦਿਆਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਭੇਜਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੋਨ ਨੰਬਰ : 93577-23874 'ਤੇ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ ਜੀ।

‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਜਾਂ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਵਟਸਐਪ ਨੰਬਰ : +91-93577-23874 'ਤੇ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ।

See Online Edition :

www.akjmagazine.com

www.facebook.com/skhsoora

ਹੁਣ ‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’ ਤੁਸੀਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵੈੱਬਸਾਈਟ www.akj.org 'ਤੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹੋ।

‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’ ਹੋਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ

- ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ - ਰੰਗਲੇ ਜੱਸਣ ਮੇਮੋਰੀਅਲ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟ੍ਰਸਟ, ਚੌਕ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ, ਨੇੜੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ।
ਭਾਈ ਅਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 94173-08093
- ਅੰਬਾਲਾ - ਸੂਬੇਦਾਰ ਮੇਜਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 094666-93516
- ਫਰਵਾੜਾ - ਭਾਈ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 98786-23523
- ਜੰਮੂ - ਭਾਈ ਜਸਮੀਤ ਸਿੰਘ : 094191-54545
- ਮੋਗਾ - ਭਾਈ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 94633-41799
- ਬਠਿੰਡਾ - ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 94632-14774
- ਪਟਿਆਲਾ - ਭਾਈ ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਟੋਰ, ਦੁਕਾਨ ਨੰ : 15, ਗੁ. ਦੁਖਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਮਾਰਕੀਟ, ਫੋਨ : 0175-2361415
- ਬਰੇਲੀ (ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) - ਡਾ. ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 098379-88530
- ਰੂਪਨਗਰ - ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 82880-05590
- ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ - ਭਾਈ ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 98728-18933
- ਲੁਧਿਆਣਾ - ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 94178- 57388
ਭਾਈ ਗੁਰਜੋਤ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 92161-29611
- ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ - ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 95173-59786
- ਦਿੱਲੀ - ਭਾਈ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਕਸ਼ਮੀਰੀ, ਫੋਨ : 098111-14510
ਭਾਈ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ (ਨਿਹੰਗ) : 092125-79832
- ਮਾਨਸਾ - ਭਾਈ ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 94643-55517.
- ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ - ਭਾਈ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : 94177-60601
- ਅਮਰੀਕਾ : ਸਿਆਟਲ - ਭਾਈ ਮਲਕੀਅਤ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : +1-253-682-9337
ਲਾਸਵੇਗਸ - ਭਾਈ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : +1-702-748-7372
ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ - ਭਾਈ ਹਰਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : +1-310-600-9629
ਬੋਸ ਏਰੀਆ - ਭਾਈ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾਸਵਾਲ, ਫੋਨ : +1-209-624-9548
ਨਿਯੁਯਾਰਕ - ਭਾਈ ਜਸਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : +1-732-887-7516
- ਆਸਟਰੇਲੀਆ - ਭਾਈ ਤੇਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਵਿਕਟੋਰੀਆ, ਫੋਨ : 0-0430-539134
- ਡੈਨਮਾਰਕ - ਭਾਈ ਗੁਰਮੇਵਕ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : +459-393-9993
- ਕੈਨੇਡਾ : ਟੋਰਾਂਟੋ - ਭਾਈ ਜਸਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : +1-416-500-0610
ਵੈਨਕੂਵਰ - ਭਾਈ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : +1-604-764-4805
- ਯੂ.ਕੇ. - ਭਾਈ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ : +44-779-595-0739

SO KAHİYAT HAI SOORA

(Monthly)

RNI NO: PUNPUN/2015/61118

Volume 06

Issue 06

ਸਰਪ੍ਰਸਤ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਏ
ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ।

ਸੰਪਾਦਕ

ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਟਰ

ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ

ਭਾਈ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਫਗਵਾੜਾ
ਪ੍ਰਿੰ. ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
ਭਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ
ਭਾਈ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਮਤਵਾਲਾ

ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਲਾਹਕਾਰ

ਐਡਵੋਕੇਟ ਭਾਈ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ

ਮਕਾਨ ਨੰਬਰ : 532, ਫੇਜ਼-3ਬੀ1, ਐੱਸ.ਏ.ਐੱਸ.
ਨਗਰ, (ਮੋਹਾਲੀ) ਪਿੰਨ : 160059
ਫੋਨ ਨੰਬਰ : 93177-53202

ਰਚਨਾਵਾਂ ਭੇਜਣ ਦਾ ਪਤਾ

ਮਾਰਫਤ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਟਰ
ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲੋਨੀ,
ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਅਕੈਡਮੀ ਰੋਡ,
ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ। ਪਿੰਨ : 140118
e-mail : akjmagzine@yahoo.com
ਫੋਨ ਨੰਬਰ : +91-98780-70008
+91-94649-44440
(ਕੇਵਲ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ)

Printed & published by Satinder Pal Singh on behalf of
Satinder Pal Singh, Printed at Majestic Printing Press
Bay Shop No.7, Near Chawla Nursing Home
Phase 7, S.A.S. Nagar Mohali and published from H.
No 532, Phase-3B1, S.A.S. Nagar, Mohali.
EDITOR: TALWINDER SINGH BUTTAR

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਤੀਜੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ...

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ੧੯੮੪ ਦੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ੩੬ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜਾਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਧਾਮ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਇਹ ਹਮਲਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਤੀਜਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਯਾਦ ਸਿੱਖ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆ ਤੱਕ ਵੱਸੀ ਰਹੇਗੀ। ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਪਰਾਮ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਹੱਕ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹੜਾ ਰਸਤਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰੇ? ਇਹ ਸਵਾਲ ਪਿਛਲੇ ੨੯ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ੧੯੮੪ ਦੇ ਸਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਦਹਾਕਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਲਹੂ ਵੀਟਵੇਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਵੱਡਾ ਸੰਤਾਪ ਝੱਲਿਆ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਅੱਜ ਮੁੜ ੧੯੮੪ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੈ। ਉਹੀ ਮੁੱਦੇ, ਉਹੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਵੀ ਹੱਕ ਮੰਗਣ ਦੀ ਸੂਰਤ 'ਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਪ੍ਰਤੀ ਓਹੀ ਹੈ, ਜੋ ੧੯੮੪ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਅਜੋਕੇ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਕੋਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਕਾਰਗਰ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਰਸਤਾ ਸਿੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕੌਮਾਂਤਰੀਕਰਨ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਨਵੰਬਰ '੮੪ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਸਬੰਧੀ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ 'ਸਿੱਖ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ' ਦਾ ਮਤਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਸਿੱਖਸ ਫ਼ਾਰ ਜਸਟਿਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਲੋਂ ਪਾਏ ਗਏ ਕੇਸ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਫਲ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ 'ਚ ਸਿੱਖ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਦਬਾਅ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ੧੯੮੪ ਦੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਸੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਵੀ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਐਮੇਨਿਸਟੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ (ਏ. ਆਈ.) ਵਰਗੀਆਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੱਲ ਰੁਖ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਦੇਸ਼ਾਂ-ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕਮੁੱਠ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਨੀਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਕਾ ੧੯੮੪ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਆਪਣੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹੱਕ, ਸੱਚ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕਾਰਵੇਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕੇ।

ਬੇਨਤੀ

ਹਥਲਾ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤਕ ਪਰਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਤੁਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰੱਚੀ ਵਿਚ ਨਾ ਵੇਚਿਆ ਜਾਵੇ ਜੀ।

ਚੰਦਾ

ਭਾਰਤ : ਸਾਲਾਨਾ 200 ਰੁਪਏ, ਤਿੰਨ ਸਾਲ 500 ਰੁਪਏ, ਪੰਜ ਸਾਲ 800 ਰੁਪਏ, ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ 2000 ਰੁਪਏ
ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ : ਸਾਲਾਨਾ 2000 ਰੁਪਏ, ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ 15,000 ਰੁਪਏ
ਚੰਦੇ ਆਪਣੇ ਨੇੜਲੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ 'ਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੀ।

ਜਾ ਕਉ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਲਾਗੋ ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ

ਅੰਕ : ੦੬

ਸਾਲ : ੦੬

ਜੂਨ 2020

ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ
ਸੂਰਾ

ਜੇਠ-ਹਾੜ, ੫੫੨ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ

ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ

‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’ ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਛਾਪਣ ਦੀ ਪੂਰਨ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ‘ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ’ ਜਾਂ ਜਥੇ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਇਨ-ਬਿਨ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਸਿਰਫ ਅਜੀਤਗੜ੍ਹ (ਮੁਹਾਲੀ) ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਠ ਯੋਗ ਛੁਡਾ ਦਿੱਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਚੀ ਤੇ ਸੋਹਣੀ ਚੀਜ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁਰਤਿ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਖਾਲਸਾ ਜੀ! ਗੁਰੂ ਆਦਰਸ਼ ਵਿਚ ਆਪ ਉਚੇ ਹੋਵੋ, ਆਪਣੇ ਜਿਸਮ, ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਦਰਸ਼ ਵਿਚ ਉਚਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਇਕ ਸਵਾ ਲੱਖੀ ਹੋ ਜਾਉ।

- ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ

- * ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’ ਲਈ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਮਤਿ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ, ਰੂਹਾਨੀ/ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ‘ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਭੇਜਣ ਦੀ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ।
- * ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਲੇਖ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ ‘ਤੇ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਟਾਈਪ ਕਰਵਾ ਕੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ 10 ਤਰੀਖ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ ਜੀ।
- * ਲੇਖ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਅਤੇ ਹਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੇ ਭੇਜੋ ਜੀ।
- * ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਜਨਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਲਾਭਦਾਇਕ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਸ਼ੇ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਾਹਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸੂਝਵਾਨ ਤੇ ਚੇਤਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਸਵਾਗਤ ਕਰਾਂਗੇ।

ਗੁਰਮਤਿ ਗੌਰਵਤਾ -੩੮

06

ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਪਕਾਰ-ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸਦਕਾ

08

ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਰਬੱਗ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ

11

ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ‘ਸੁਖਮਨੀ’ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼

12

ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਤੀਜਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ

16

ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਟਰ

ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਪਰਧਾਨ

20

ਭਾਈ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਅਮਰੀਕਾ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਤਸਵੀਰ ਜਾਂ ਬੁੱਤ

22

ਪ੍ਰੋ. ਸੂਬਾ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪਾਰੋਵਾਲ

23

ਭਾਈ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤਰਨਤਾਰਨ

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਹਮਲੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਹੀਦ

24

ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਟਰ

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਅਨਿਆਂ

26

ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਟਰ

ਸਫ਼ਰ ਕਾਠੀਆਂ ਤੋਂ ਕਸਠੀਆਂ ਦਾ...

30

ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਸਾਧਾਂਵਾਲਾ

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੨ ॥
ਜਿਨਾਭਉਤਿਨ੍ਨਾਹਿਭਉਮੁਚੁਭਉਨਿਭਵਿਆਹ ॥
ਨਾਨਕਏਹੁਪਟੰਤਰਾਤਿਤੁਦੀਬਾਣਿਗਇਆਹ ॥੧॥
(ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਕੀ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਕ : ੭੮੮)

ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਭੈਅ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਮਾਇਆਵੀ) ਭੈਅ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਨਿਭਵਿਆਂ (ਰੱਬ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਹੀਣਿਆਂ ਨੂੰ) ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਭੈਅ (ਸੰਸਾਰੀ ਭੈਅ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ “ਨਾਨਕ” ਮੋਹਰ ਛਾਪ ਲਾ ਕੇ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਨਿਰਣਾ (ਪਟੰਤਰਾ) ਅੱਗੇ (ਧਰਮਰਾਏ ਦੇ) ਦੀਬਾਣ ਵਿਚ ਗਇਆਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸਲੋਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਚੋਜ ਵਿਛਾਣੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਡਰ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਇੱਕਸ਼ਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ “ਭਉ” ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਮਾਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ “ਭਉ” ਦਾ ਅਰਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭਉ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ “ਭਉ” ਸੰਸਾਰੀ ਭੈਅ ਦਾ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ “ਭਉ” ਫੇਰ ਸੰਸਾਰੀ ਡਰ ਦਾ ਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। “ਨਿਭਵਿਆਹ” ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਨਿੰਡਰ ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭੈਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹਨ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ- ਇਕ ਸੰਸਾਰੀ ਡਰ ਅਤੇ ਇਕ ਖ਼ੁਦਾਈ ਡਰ ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਡਰ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਸੰਸਾਰੀ ਡਰ ਜੋ ਕਿ ਸਹਿਮ ਜਾਂ ਤ੍ਰਾਹ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਨੂੰ ਤੱਜਣਾ ਹੈ; ਜਦਕਿ ਖ਼ੁਦਾਈ ਡਰ, ਜੋ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਦਬ ਅਤੇ ਇਲਾਹੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਮਿਸ਼ਟ ਮਿਸ਼ਰਣ ਹੈ, ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਿੱਖ ਖ਼ੁਦਾਈ ਡਰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਡਰ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਖ਼ੁਦਾਈ ਡਰ ਵਲੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਡਰ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ੁਦਾਈ ਡਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦਾ ਡਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਖ਼ੁਦਾਈ ਡਰ ਵਲੋਂ ਪਾਸਾ ਪਲਟਿਆਂ ਅਜਿਹਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਡਰ ਵਿਆਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਜਣੇ ਖਣੇ ਦੇ ਡਰ ਦਾ ਅਤੇ ਬਿਸੀਆਰ ਅੰਦੇਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਜੀਣਾ ਦੁੱਭਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਡਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅਣਹੋਣੀਆਂ ਆਧੀਆਂ, ਬਿਆਧੀਆਂ ਅਤੇ ਉਪਾਧੀਆਂ ਦੇ ਤੌਖਲਿਆਂ ਕਰਕੇ ਦੀਰਘ ਚਿੰਤਾ ਰੋਗ ਦਾ ਮਰੀਜ਼ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਮਾਂ ਪਾਉਣ 'ਤੇ, ਮਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਰੀਰਕ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚਿੰਤਾ ਰੋਗ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ, ਸ਼ੂਗਰ, ਦਿਲ ਦੇ ਦੌਰਿਆਂ ਆਦਿ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ। ਇਕ ਖ਼ੁਦਾਈ ਡਰ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਦੁਨਿਆਵੀ ਡਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਕਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਚਿੰਤਾ ਰੋਗ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਖ਼ੁਦਾਈ ਡਰ ਵੀ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ; ਇਕ ਤਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਡਰ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਡਰ ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਬੇਪਨਾਹ ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਹਿਬੂਬ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤਿ ਘਟੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਦਬ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿੰਗੇ ਮੋਲ ਲਈ ਹੋਈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਪਵੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭੈਅ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਰ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਹੁਕਮ ਛੋਟਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਇਕ ਇਕ ਹੁਕਮ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਵਲੋਂ ਤਨਿਕ ਮਾਤ੍ਰ ਵੀ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮਨ ਸਿਰ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਲਈ ਵੀ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਹਰ ਮੈਦਾਨ ਫ਼ਤਹਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਪੰਥ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਖ਼ੁਦਾਈ ਡਰ ਤੋਂ ਵਿਹੁਣੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖ਼ਾਲਸਈ ਰਹਿਤ ਬਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਸਾਰੀ ਗਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਧਰਮ ਤੋਂ ਉਪਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਝੂਠੇ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਭਾਈਆਂ 'ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੂਜੇ ਸਿੱਖ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਗਿਰੇਬਾਨ ਨੂੰ ਰੱਬ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਭੇਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੰਕੋਚਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਲੀ ਕਰਨ ਕਿ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮਤਿ ਭੈਅ ਅਤੇ ਅਦਬ ਬਖਸ਼ਣ ਤਾਂ ਕਿ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕੇ।...

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਚਾਰ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਧਰਮ

ਅਰਧਸ਼ਤ

-੩੮

ਗੁਰਮਤਿ ਗੌਰਵਤਾ

ਸਿਮਰ ਵਿਚ

ਗੁਰਮਤਿ ਮੰਡਲ ਤੇ ਮਨਮਤਿ ਖੰਡਨ ਹੈ

(ਲੜੀ ਜੋੜਨ ਲਈ ਪਿਛਲਾ ਅੰਕ ਦੇਖੋ...)

੬੧. ਜੋਗ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਤੇ ਰਾਜ ਲੀਲ੍ਹਾ ਸਭ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹਨ

ਤਿਹ ਜੋਗੀ ਕਉ ਜੁਗਤਿ ਨ ਜਾਨਉ ॥

ਲੋਭ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਫੁਨਿ ਜਿਹ ਘਟਿ ਮਾਹਿ ਪਛਾਨਉ ॥੧॥੨੪੭॥

ਪਰਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤਿ ਨਹ ਜਾ ਕੈ ਕੰਚਨ ਲੋਹ ਸਮਾਨੋ ॥

ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਅਤੀਤਾ ਜੋਗੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨੋ ॥੧॥

ਚੰਚਲ ਮਨੁ ਦਹਦਿਸਿ ਕਉ ਧਾਵਤ ਅਚਲ ਜਾਹਿ ਨਹਰਾਨੋ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੋ ਜੋ ਨਹੁ ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਮਾਨੋ ॥੨॥੩॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੬, ਪੰਨਾ: ੬੮੫)

ਇਸ ਗੁਰਵਾਕ ਦਵਾਰਾ ਪਾਖੰਡ-ਜੋਗ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਤੇ ਆਨਮਤ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਖੂਬ ਸੋਧਿਆ ਨਿਖੇਧਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਗੁਰਮਤਿ ਜੋਗ ਦੀ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ- ਜਿਸ ਜੋਗੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਆਨਮਤੀ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਸਮਝੋ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੀ ਤੱਤ-ਜੁਗਤੀ-ਵਿਉਂਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਸੱਚਾ ਗੁਰਮਤਿ ਜੋਗੀ ਉਹੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨ ਵਖਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ ਸਦਾ ਅਤੀਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਮਾਇਕ ਲਾਲਸਾ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਲੋਹੇ ਅਤੇ ਸੂਰਨ (ਸੋਨੇ) ਦੀ ਇਕ ਸਾਰ ਹੀ ਕਦਰ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਸੱਚੇ ਜੋਗੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਏਥੋਂ ਤਾਈਂ ਇਕਾਗਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਾਂ ਦਿਸਾਂ ਵਿਖੇ ਧਾਵਦਾ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਅਚੱਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਚੰਚਲਤਾਈ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਖਾਸ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਠਹਿਰ

ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ
ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੱਚੀ ਜੋਗ-ਜੁਗਤ ਵਾਲਾ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਗਿਆਸੂ ਹੈ, ਉਹ ਐਨ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਰਖਿ ਰਖਿ ਚਰਨ ਧਰੇ ਵੀਚਾਰੀ ॥ ਦੁਬਿਧਾ ਛੋਡਿ ਭਏ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ॥

ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥੁ ਹਰਿ ਰਸ ਚਾਖੇ ॥ ਆਵਣ ਜਾਣ ਰਹੇ ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ॥੨॥

ਸਰਵਰ ਹੰਸਾ ਛੋਡਿ ਨ ਜਾਇ ॥ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇ ॥

ਸਰਵਰ ਮਹਿ ਹੰਸੁ ਹੰਸ ਮਹਿ ਸਾਗਰੁ ॥

ਅਕਥ ਕਥਾ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਆਦਰੁ ॥੩॥

ਸੁੰਨ ਮੰਡਲ ਇਕੁ ਜੋਗੀ ਬੈਸੇ ॥ ਨਾਰਿ ਨ ਪੁਰਖੁ ਕਹਹੁ ਕੋਊ ਕੈਸੇ ॥

ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਜੋਤਿ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥ ਸੁਰਿ ਨਰ ਨਾਥ ਸਚੇ ਸਰਣਾਈ ॥੪॥

ਆਨੰਦ ਮੂਲੁ ਅਨਾਥ ਅਧਾਰੀ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਗਤਿ ਸਹਜਿ ਬੀਚਾਰੀ ॥

ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਭੈ ਕਾਟਣਹਾਰੇ ॥ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮਿਲੇ ਪਗੁ ਧਾਰੇ ॥੫॥

ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਕਾਲੁ ਸੰਤਾਪੇ ॥ ਮਰਣੁ ਲਿਖਾਇ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਆਪੇ ॥

ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਦੁਬਿਧਾ ਖੋਵੈ ॥ ਆਪੁ ਨ ਚੀਨਿਸ

ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਰੋਵੈ ॥੬॥

ਕਹਤਉ ਪੜਤਉ ਸੁਣਤਉ ਏਕ ॥ ਧੀਰਜ ਧਰਮੁ ਧਰਣੀਧਰ ਏਕ ॥

ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ ਰਿਵੈ ਸਮਾਏ ॥ ਚਉਥੇ ਪਦ ਕਉ ਜੇ ਮਨੁ ਪਤੀਆਏ ॥੭॥

ਸਾਚੇ ਨਿਰਮਲ ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਭਰਮ ਭਉ ਭਾਗੈ ॥

ਸੂਰਤਿ ਮੂਰਤਿ ਆਦਿ ਅਨੂਪੁ ॥ ਨਾਨਕੁ ਜਾਚੈ ਸਾਚੁ ਸਰੂਪੁ ॥੮॥੧॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧ ਘਰੁ ੨ ਅਸਟਪਦੀਆ, ਪੰਨਾ: ੬੮੫-੮੬)

ਗੁਰਮਤਿ-ਹੀਣੇ, ਮਨਮਤਿ ਜੋਗ ਜੁਗਤੀਣੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਆਨਮਤੀ ਜੋਗੀ ਜਨ ਹਨ, ਸੋ ਦੁਬਿਧਾ ਰੋਗ ਦੇ ਹੀ ਗ੍ਰਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ-ਮੰਨੇ ਜੋਗ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਫੂਕ ਫੂਕ ਕੇ ਨਿਜ ਮਨਿ ਮਤਿ ਵੀਚਾਰੀ ਪੈਰ ਧਰਨ। ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਭਿਆਸਾਚਾਰੀ ਸਚੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋਗੀ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਇਕ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸੱਚੀ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪੀ ਪਦਾਰਥ ਚਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਰ ਬਾਬ ਗੁਰੂ ਰਖਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਖਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਵਣ ਜਾਵਣ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਵੀ ਰਹਿ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ। ਹੰਸਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨ ਸੱਚੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਤਸੰਗ ਰੂਪੀ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੰਸਲਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨ ਸਦੀਵ ਹੀ ਇਸ ਸਤਸੰਗੀ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮਾਨੋ, ਸਾਰਾ ਸਤਸੰਗ ਸਰੋਵਰ ਇਸ ਹੰਸਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਤਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਸੁੰਨ-ਮੰਡਲੀਆ ਸੱਚਾ ਜੋਗੀ ਸੁੰਨ-

ਮੰਡਲ, ਸੱਚੇ ਨਿਹਚਲ ਅਸਥਾਨ ਉਤੇ, ਅਸਥਿਰ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖ ਦੇ ਜਾਮੇ ਵਾਲਾ ਉਥੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੜਾ ਜੋਗੀ ਆਪਣੀ ਤੁਰੀਆ-ਗੁਣੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਤ੍ਰਿਭਵਣੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈ ਹੀ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੀ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਮਨੁਖ ਸੱਚੇ ਨਾਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣਾਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰਮਾਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਾਲੀ ਜੋਗ ਭਗਤੀ ਦਵਾਰਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਹਜ ਬਿਵਸਥਾ ਵੀਚਾਰ ਵਾਲੀ ਵਿਚ ਰਵਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭੈ ਕਾਟਨਹਾਰਾ, ਭਗਤਿ-ਵਛਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਲਿਵ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸੱਚੀ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗੀ (ਰਵਸ਼) ਨੂੰ ਧਾਰੀ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਮਨਮਤੀ ਆਨਮਤ ਜੋਗ-ਧਾਰਨੀ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਕਾਲ ਸਤਾਉਂਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮੂਲੀ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਧੁਰੰ ਮਰਣ ਲਿਖਾਇ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਮ੍ਰਿਤ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਰੂਪੀ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਦੁਬਿਧਾ ਰੂਪੀ ਦੁਚਿੰਤਾਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਖੋ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਐਸਾ ਆਨਮਤੀ ਜੋਗੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਮਤਿ ਕਾਰਨ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਚੀਨਦਾ ਤੇ ਭ੍ਰਮਨੀ ਭ੍ਰਮ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਆ ਹੋਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਸਚੜੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਧਰਣੀਧਰ ਦੀ ਸੱਚੀ ਟੇਕ ਵਾਲਾ ਸਚੜਾ ਗੁਰਮਤਿ ਧਰਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਦਮ ਇਕੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖੋਂ ਉਚਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੁਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਰੀਆ ਗੁਣੀ ਚੌਥੇ ਪਦ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਪਤੀਜਿਆ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰ ਦਮ ਗੁਰਮਤਿ ਜਤ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਤਿ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਜਮ, ਇਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਣ ਹੀ ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ ਵਾਲੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਰਮ ਉਭ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋਗੀ ਜਨ ਖਿਨ ਖਿਨ ਉਸ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਦੀ ਜਾਚਨੀ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੁੰਦਰ ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤੀ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤ ਵਾਲਾ ਹੈ; ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਢਲੀ ਹਸਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ)।

ਪੜੇ ਰੇ ਸਗਲ ਬੇਦ ਨਹ ਚੁਕੈ ਮਨ ਭੇਦ

ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਨ ਧੀਰਹਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਕੇ ਪੰਚਾ ॥

ਕੋਈ ਐਸੇ ਰੇ ਭਗਤੁ ਜੁ ਮਾਇਆ ਤੇ ਰਹਤੁ

ਇਕੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਮੇਰੇ ਰਿਦੈ ਸਿੰਚਾ ॥੩॥

ਜੇਤੇ ਰੇ ਤੀਰਥ ਨਾਏ ਅਹੰਬੁਧਿ ਮੈਲੁ ਲਾਏ

ਘਰ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਨ ਮਾਨੈ ॥

ਕਦਿ ਪਾਵਉ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਦਾ ਆਨੰਦੁ

ਗਿਆਨ ਅੰਜਨਿ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਇਸਨਾਨੈ ॥੪॥

ਸਗਲ ਅਸਮ ਕੀਨੇ ਮਨੂਆ ਨਹ ਪਤੀਨੇ

ਬਿਬੇਕ ਹੀਨ ਦੇਹੀ ਧੋਏ ॥

ਕੋਈ ਪਾਈਐ ਰੇ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੈ ਰੰਗਿ

ਰਾਤਾ

ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੀ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲੁ ਖੋਏ ॥੫॥

ਕਰਮ ਧਰਮ ਜੁਗਤਾ ਨਿਮਖ ਨ ਹੇਤੁ ਕਰਤਾ

ਗਰਬਿ ਗਰਬਿ ਪੜੈ ਕਹੀ ਨ ਲੇਖੈ ॥

ਜਿਸੁ ਭੇਟੀਐ ਸਫਲ ਮੂਰਤਿ ਕਰੈ ਸਦਾ ਕੀਰਤਿ

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕੋਊ ਨੇਤ੍ਰੁ ਪੇਖੈ ॥੬॥

ਮਨ ਹਠਿ ਜੋ ਕਮਾਵੈ ਤਿਲੁ ਨ ਲੇਖੈ ਪਾਵੈ

ਬਗੁਲ ਜਿਉ ਧਿਆਨੁ ਲਾਵੈ ਮਾਇਆ ਰੇ ਧਾਰੀ ॥

ਕੋਈ ਐਸੇ ਰੇ ਸੁਖਹਦਾਈ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਕਥਾ ਸੁਨਾਈ

ਤਿਸੁ ਭੇਟੇ ਗਤਿ ਹੋਇ ਹਮਾਰੀ ॥੭॥

ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਗੋਪਾਲ ਰਾਇ ਕਾਟੈ ਰੇ ਬੰਧਨ ਮਾਇ

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ॥

ਸਦਾ ਸਦਾ ਆਨੰਦੁ ਭੇਟਿਓ ਨਿਰਭੈ ਗੋਬਿੰਦੁ

ਸੁਖ ਨਾਨਕ ਲਾਧੇ ਹਰਿਚਰਨ ਪਰਾਤਾ ॥੮॥

ਸਫਲ ਸਫਲ ਭਈ ਸਫਲ ਜਾਤਾ ॥

ਆਵਣ ਜਾਣ ਰਹੇ ਮਿਲੇ ਸਾਧਾ ॥੯॥

ਦੂਜਾ ॥੧॥੩॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫ ਘਰੁ ੬ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰਨਾ: ੬੮੭)

ਇਸ ਗੁਰਵਾਕ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਅੰਦਰ ਆਨਮਤ ਕਰਮ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਪਾਖੰਡ ਭੇਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੁਆਰਾ ਮੂਢ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕੋ ਸੱਚੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਕਰਮ ਨੂੰ ਕਲਿਆਨ-ਕਾਰੀ ਸੱਚਾ ਮਤ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆ ਉਪਰਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦੀ-

ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੇਦ ਪੜ੍ਹੇ, ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖ ਲਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਮਨ-ਭੇਦ ਸੰਕਲਪ, ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦੂਰੀ ਦੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਮਨ ਅੰਦਰਲੇ ਪੰਜੇ ਚੋਕ ਮਾ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਇਕ ਖਿਨ ਮਾਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਧੀਰਦੇ। ਕੋਈ ਐਸਾ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਤਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ, ਸੰਤ, ਭਗਤ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਸਦਾ ਅਤੀਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਰੀਆ ਗੁਣੀ ਚੌਥੇ ਪਦ ਵਿਚ ਖੇਲਦਾ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹਰ ਦਮ ਸਿੰਚਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨਾਮ ਕਲਿਆਨਕਾਰੀ ਹੈ ॥੩॥

ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਆਨਮਤੀ ਤੀਰਥ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ

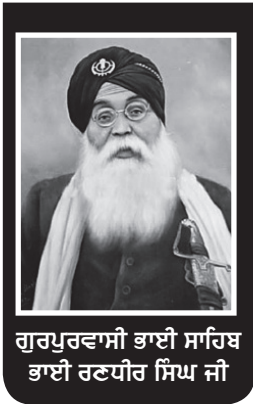
ਵਿਚ ਨ੍ਰਾਤਿਆਂ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮੈਲ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਵਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਦਾ ਸੱਚਾ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤੀਜਦਾ, ਏਨ੍ਹਾਂ ਆਨਮਤ ਕਰਮਾਂ 'ਤੇ ਰੀੜ ਕੇ ਸਚੜਾ ਠਾਕਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਰੀੜ ਕੇ ਹਰਗਿਜ਼ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੱਚਾ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਚੰਡ ਗਿਆਨ ਰਸ, ਜੋਤੀਸ਼ਰ ਧਿਆਨ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੱਚੀਆਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮਈ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨ ਸਦਾ ਹੀ ਤ੍ਰਿਬੁਭ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ (ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ, ਬਾਨਪ੍ਰਸਤ ਤੇ ਸੰਨਿਆਸ) ਆਨਮਤੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਮਈ ਆਸ਼ਰਮ ਕਰਕੇ ਵੀ ਇਹ ਮਨੂਆ ਨਹੀਂ ਪਤੀਜਦਾ, ਸੱਚੇ ਗੁਰਮਤਿ ਬਿਬੇਕ-ਹੀਣੇ ਆਨਮਤੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਫੋਕੀਆਂ ਧੋਣੀਆਂ ਹੀ ਧੋ ਕੇ ਫੋਕੀ ਤਤਖਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਐਸਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜੋ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਦੀ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਆਨਮਤੀ ਫੋਕਟ ਕਰਮਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤ-ਕਰਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਿਮਖ ਮਾਤਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਸਗੋਂ ਨਿਰਾ ਗਰਬ ਗਰੂਰ ਹੀ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਭਰਪੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਐਸਾ ਫੋਕਾ ਗਰਬ ਗਰੂਰ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਉਹ ਕੋਈ ਐਸਾ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਸਫਲ-ਦਰਸ਼ਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਗ ਸਪਰਸ਼ਿਆਂ ਹੀ ਨਿਸਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸਫਲ-ਸਪਰਸ਼ਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨ ਸਦਾ ਹੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਰੂਪੀ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨੀਏ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਲੋਇਣ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲਿਵਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਆਨਮਤੀ ਪੁਰਸ਼ ਮਨ ਦੇ ਹੱਠ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਨਮਤੀ ਕਮਾਈ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮਨਮਤਿ ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਭੀ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਐਸਾ ਪਾਖੰਡੀ ਪੁਰਸ਼ ਨਿਰਾ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਬਗਲੇ ਵਾਂਗੂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਕੋਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰਸਾਇਆ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਸਵਾਸ ਸਵਾਸ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਮਈ ਸੁਖਦਾਈ ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਹੀ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਐਸੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨ ਦੇ ਭੇਟਿਆਂ ਸਦਾ ਹੀ ਕਲਿਆਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(... ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਅੰਕ 'ਚ)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਪਕਾਰ-ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸਦਕਾ

ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ
ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਦਸੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਪਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਚਮੇਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿਤਪ੍ਰਤੀ ਸਾਂਗੇ ਪਾਂਗ ਦਿਦਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿਬ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ-ਦੀਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਅਖੰਡਾਕਾਰ ਲਿਵਤਾਰ ਵਾਲੇ ਜੋਤਿ-ਲਤੀਫੀ ਲੋਇਣਾਂ ਨੂੰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲਿਵ-ਮਸਤ-ਅਨਿੰਨ ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਪੁਗ ਖਲੋਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹਰ ਛਿਨ ਆਠ ਜਾਮ ਚੌਸਠ ਘੜੀ ਸਨਮੁਖ ਦਿਬ-ਦਰਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਖਤ ਹੀ ਬਿਹਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂ ਸ਼ਰਧਾਵੰਤ ਰਸਕ-ਬੇਰਾਗੀਅੜੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਤਮ-ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਭੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ-ਦਿਦਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਹਲੂਣਾ ਵੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸੱਚੇ ਬੋਹਿਬ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਭਵਤਾਰਕ ਜਹਾਜ਼ ਗੁਰੂ ਗਰੀਬ-ਨਿਵਾਜ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਦਾਤਿ, ਜੋ ਅਜ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਸੋ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਪਰ-ਅਪਾਰ ਉਪਕਾਰ-ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੈ।

ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤਿ, ਬਿਹੂਣ, ਇਸ ਅਮੁੱਲ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਬਿਹੂਣ, ਇਸ ਅਮੁੱਲ ਨੀਸਾਣ ਬਿਹੂਣ ਇਨਸਾਨੀ ਜਾਮੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਲੁਛਿ ਲੁਛਿ ਕੇ ਤੇ ਤੁੱਕ ਤੁੱਕ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਮਰ ਕੇ ਰਸਾਤਲ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਗਤਿ ਮੁਕਤਿ ਕਲਿਆਣ ਉਧਾਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਸਫ਼ਹ-ਏ-ਹਸਤੀ ਤੋਂ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ। ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਰਸ਼ਾਰ ਸੋਮਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਲੁਪਤ ਗੁਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਉਰਵਾਰ ਪਾਰ ਦੇ ਦਾਨੀ ਅਤੇ ਆਗਮ ਨਿਗਮ ਦੇ ਜਾਨਣਹਾਰੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਲੀਕਾਲ ਦੇ ਭਵਿਖਤ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਬੁਝ ਕੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਹਿਤ ਸਭ ਤੋਂ ਭਾਰਾ ਉਪਕਾਰ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਗਰ ਸੰਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠ ਕਰਕੇ ਸਮੂਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਬੀੜ ਬੱਧੀ। ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਜਣਾਇ ਕੈ, ਗੁਰੂ ਪੂਜਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਧੁਰਵਾ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ। ਅਸਥਾਪਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਵਸਰ ਤੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਦੀ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਈ। ਨਾਦੀ ਬਿੰਦੀ ਸੋਢਬੰਸ ਖਾਲਸਾ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਓਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਗੁਰਧਾਮੀ ਮਰਕਜ਼ ਵਿਖੇ ਅਸਥਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੁਰੱਤਤਾ, ਸੱਚੀ ਗੁਰੱਤਤਾ ਸੰਦੀ ਨਿਹਚਲ ਨੀਵ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜੁਗਾਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਮੁਹਕਮ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਸਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਤੇ ਡੰਕੇ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਏ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਦਿਤਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਤੇ ਜੁਗਾਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰੀ ਰਖੇਗਾ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਂ ਵਾਕ “ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਧਰੇ ਅਵਤਾਰੀ” (ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੪੮) ਦੇ ਅਸਲ ਅਰਥ ਇਹੋ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਧਰੀ ਹੋਈ, ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਧਰੀ ਹੋਈ ਨੀਹ ਅਜ਼ਲ ਤੋਂ ਅਬਦ ਤਾਈਂ ਧਰੀ ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਨਿਹਚਲ ਨੀਹ ਜੁ ਹੋਈ। ਇਸ ਸੋਢਬੰਸ ਖਾਲਸੇ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲੀ ਹੋਈ ਸੋਢਬੰਸ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਦਾ ਲਈ ਚਲੀ ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਖਾਲਸਾ (ਸੋਢਬੰਸ) ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਬਿੰਦੀ ਨਾਦੀ ਬੰਸ ਅਵਤਾਰੀ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਦਿਬ ਜੋਤਿ ਜਾਮੇ, ਜਗਿਆਸੂ-ਸਿੱਖ-ਭਗਤ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਛਿੰਨ ਜਦੋਂ ਚਾਹੇ, ਬਾਰੰਬਾਰ ਆਪਣਾ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ “ਚਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੋਢੀਆ ਰੂਪੁ ਦਿਖਾਵਣਿ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ” (ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੪੮) ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਦੇ ਵਾਸਤਵੀ ਭਾਵ ਅਰਥ ਇਹੋ ਹਨ, ਜੋ ਉਪਰ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਂ ਉਪਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬਨਾਵਟੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਟੋਟਾ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦਿਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰੱਤਤਾ ਦਾ ਜਨਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅਸਥਾਪਨ ਹੋਣ ਦੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਗੁਰੱਤਤਾਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਪਦਵੀ, ਜੁਗੋ ਜੁਗੁ ਅਟੱਲ ਪਦਵੀ ਦੀ ਰਸਮ ਹੀ ਬਾਕੀ ਸੀ, ਜੋ ਅਟੱਲ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਜਾਮੇ ਦੀ ਅਵਧੀ ਪਸਚਾਤ ਹੀ ਅਦਾ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਜੈਸੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹ ਜਾਮੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੱਤਤਾ ਦੀ ਅੰਸ ਅਮਰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ (ਜਨਮ) ਤਾਂ ਚਿਰੋਕਣਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ

**ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ
ਜਗਿਆਸੂ ਸ਼ਰਧਾਵੰਤ ਰਸਕ-
ਬੈਰਾਗੀਅੜੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਤਮ-
ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਭੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ-ਦਿਦਾਰ ਕਰਦਿਆਂ
ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਹਲੂਣਾ ਵੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸੱਚੇ ਬੋਹਿਥ ਅਤੇ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਾਣੀ ਦੇ
ਭਵਤਾਰਕ ਜਹਾਜ਼ ਗੁਰੂ ਗਰੀਬ-
ਨਿਵਾਜ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
ਜੀ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ
ਦਾਤਿ, ਜੋ ਅਜ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਸੋ
ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
ਦੀਆਂ ਅਪਰ-ਅਪਾਰ ਉਪਕਾਰ-
ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੈ।**

ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਦੋ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਾਮੇ ਭੁਗਤਣ ਪਸਚਾਤ ਹੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਦਵੀ ਮਿਲਣੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜਾਮੇ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦਿਤਾ। ਅਤੇ ਇਹ ਐਸਾ ਸਫਲ-ਜਨਮਾ ਜਨਮ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਨਾਦ-ਅੰਸੀ ਅਵਤਾਰ ਹੋਣ ਕਰਿ ਸਦਾ ਅਥਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸੱਚੀ ਫ਼ਖ਼ਰ ਭਰੀ ਗੌਰਵਤਾ ਸਹਿਤ ਕਹਿਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹਜ਼ੂਰ, ਜ਼ਾਹਰ ਜ਼ਹੂਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਦਸੋਂ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਪਰਤੱਖ ਸਰੂਪ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੁਗਾਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਰਹੇਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜੇਕਰ ਇਹ ਅੱਜ ਉਚਾ ਉਪਕਾਰ ਨਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਾਹਰ ਜ਼ਹੂਰਤਾ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰਤਾ ਦਾ ਅਥਿਨਾਸ਼ੀ ਅਨੰਦ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਨਾ ਮਾਣ ਸਕਦੇ। ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਜੂਦ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਿ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪੀ ਪਰਤੱਖ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਪਾਹਾਰੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਜੇਕਰ ਅਸਾਥੋਂ ਅਲੋਪ ਗੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰ-ਹਿਰਦਾ ਸਾਡੇ ਤੀਕ ਕੀਕੂੰ ਅੱਪੜਦਾ! ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਇਹ ਨਿਜ ਸਰੂਪੀ ਯਾਦ ਸਾਡੇ ਤੀਕ ਕੀਕੂੰ ਅੱਪੜਦੀ! ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਜੂਦ ਦੀ ਅਟੱਲਤਾ ਅੰਦਰ ਦਸੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪੀ ਅਟੱਲ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਿ ਇਹ ਅਟੱਲਤਾ ਕਾਇਮ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਯਾਦ ਭੀ ਅਟੱਲ ਹੈ।

ਇਸ ਅਟੱਲਤਾ ਅਤੇ ਕਾਇਮੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਪੂਰਨੇ ਪਾਏ। ਕੁਰਬਾਨੀ ਭੀ ਉਹ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸਿਵਾਏ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਅਦੁਤੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਅਦੁਤੀ ਅਟੱਲਤਾ ਦਾ ਮੇਅਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅੱਖਰ-ਅੱਖਰ ਸਾਨੂੰ ਸੱਚੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਇਆਂ ਹੀ ਸੱਚੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਆਤਮ-ਜਾਗ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਦੁਖ ਸੁਖ ਰਹਿਤ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚਿ ਸਹਿਮਨਾਕ ਸਾਕਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਉਣ ਨੂੰ ਆਮ ਲੇਖਕ ਬੜੇ ਬੜੇ ਦਰਦਨਾਕ ਲੇਖ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜ-ਭੂਤਕ ਦੇਹੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਹੀ ਲੇਖ-ਪੜ੍ਹਾਕੂਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਵੀਭੂਤ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਓਥੇ ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤੱਤੀ ਵਾਉ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦੀ, ਜਿਥੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਅਕਾਰ ਹੋਵੇ।

ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸਪਿਰਟ ਹੀ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਜਾਗ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ, ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਦੀ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜੋਤਿ-ਜਗੰਨੇ ਰੰਗ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਈ ਰਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾ ਕੇ ਖਿੜਾਈ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਆਤਮ-ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੱਚੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਪੂਰਨੇ ਪੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਤਮ-ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਖਿੜਾਉ ਵਿਚ ਸੱਚੀ ਸੂਰਮਤਾਈ ਦੀ ਸਪਿਰਟ ਪਰਜੁਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਤਮ-ਰੰਗ ਲਗੇ ਬਾਝੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੂਰਾ (ਸੂਰਮਾ) ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਆਹਾ! ਕੈਸਾ ਸੋਹਣਾ ਗੁਰਵਾਕ ਸੂਰਮੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :

ਜਾ ਕਉ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਲਾਗੋ ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ॥

ਆਤਮ ਜਿਣੈ ਸਗਲ ਵਸਿ ਤਾ ਕੈ ਜਾ ਕਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਾ॥੧॥ (॥੨॥੪॥੩੫॥)

(ਪਨਾਸਰੀ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੬੭੯-੮੦)

ਇਸ ਗੁਰਵਾਕ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚਾ ਸੂਰਮਾ ਸੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਜੁਗ ਵਿਖੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਅੰਦਰਿ ਹਰਿ-ਰੰਗ, ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਲਗਿਆ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਪਰਮਾਤਮੀ ਰੰਗ ਆਤਮ-ਕਮਾਈਆਂ ਕਰਿ ਹੀ ਲਗਦੇ, ਲਗ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੀ ਸੱਚੀ ਆਤਮ-ਕਮਾਈ ਹੈ। ਕੁੜਾਵੇ ਵੇਦਾਂਤੀਆਂ ਵਾਲੀ ਗਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਇਹ ਡੀਂਗ ਮਾਰਨਾ ਕਿ ‘ਸਰਬ ਜੀਵੋਂ ਮੇਂ ਅਪਨੀ ਆਤਮਾ ਕਾ ਭਾਸ਼ ਅਨਮਾਨ ਕਰੋ’ ਇਹ ਫੋਕਟ ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਚੁੰਚ-ਚਰਚਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਆਤਮ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਪਰਤੱਖ ਸਾਂਗੋ-ਪਾਂਗ ਲਖਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਧਿ ਰਸ-ਜੋਤਿ-ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਦੇਹੋਂ ਬਦੇਹ ਹੋ ਜਾਣਾ ਇਹ ਸੱਚੀ ਆਤਮ-ਕਮਾਈ ਵਾਲੀ ਬਿਵਸਥਾ ਹੈ। ਆਤਮ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੱਤ ਕੇ ਹੀ ਸੱਚੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚੀ ਸੂਰਮਤਾਈ ਵਾਲੀ ਗਤ ਬਿਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ

ਸਕਦੀ ਹੈ। ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ। ਆਤਮ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜ ਕੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਬਿਕਰਾਲ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰਨ ਵਾਲੀ ਸਹਿਨ-ਸ਼ੀਲਤਾ ਸੰਪੰਨ ਸੱਚੀ ਗੁਰੂ ਆਤਮਾ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਆਤਮ-ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਤ੍ਰੰਗੀ ਅਭਿਆਸੀ ਜਨ ਨੂੰ ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤਸੀਹੇ ਪੱਧਰੇ ਨਹੀਂ, ਮਹਿਸੂਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਰਤੀ ਤਾਂ ਆਤਮ-ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਅਰੂੜ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦੀ ਓਥੇ ਗੰਮਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਮਰਨ ਜੀਵਣ ਦਾ ਓਥੇ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜੀਵਣ-ਮੁਕਤਿ ਬਿਵਸਥਾ ਦੀ ਅਉਜ (ਸਿਖਰਲੇ ਡੰਡੇ) ਦੀ ਮੌਜ-ਰੰਗ-ਰਲੀਆਂ ਮਾਨਣਹਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਬਿਕਰਾਲ ਕਸ਼ਟ ਤਸੀਹੇ ਦਿਤੇ ਗਏ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਤਮ-ਰੰਗ ਵਿਚਿ ਅਡੋਲ, ਕੇਵਲ ਆਤਮ-ਬਲ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਅਲੋਪ ਰਹੇ। ਸੱਚੀ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅਤੇ ਸਹਿਨ-ਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਅਤਿ ਉਚ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਰੰਗੋਂ ਘੁਬੇ ਅਲਪੰਗ ਇਨਸਾਨ ਆਤਮ ਮੌਜ-ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਉਰੇ ਜੋਤ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ। ਅੱਜ ਹੱਠ-ਕਰਮੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਦੀਆਂ ਥੋਥੀਆਂ ਤੋਤਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੁਰ ਪਈਆਂ

ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚੀ ਸ਼ਾਂਤਮਈ, ਸੱਚੀ ਸਹਿਨ-ਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸੱਚੀ ਸੂਰਮਤਾਈ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪੂਰਨਾ ਪਾ ਕੇ ਪਰਤੱਖ ਦਿਖਾਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫੋਕਟ ਹੱਠ-ਕਰਮੀ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਦਾ ਚੁੰਚ-ਕਥਨੀਆ ਗੀਫਾਰਮਰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਆਤਮ ਬਿਵਸਥਾ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀ ਸਿਰ ਧੜਾਂ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵਸਿਗਤ ਸਭ ਤਾਕਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਵਡਭਾਗੇ ਜੋਤ ਨੂੰ ਖੇਡ ਬਣਿ ਆਂਵਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਨਿਗੁਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। “ਆਤਮ ਜਿਣੈ ਸਗਲ ਵਸਿ ਤਾ ਕੈ ਜਾ ਕਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਾ” ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਤਮ ਬਿਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਾਮੋਂ ਘੁਬੇ ਨਿਗੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਰੰਗ ਕਿਥੋਂ ?

ਪੰਨ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ! ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ, ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੱਚੀ ਅਮਰੀ ਦਾਤਿ ਸਾਡੇ ਤਾਈਂ ਅਪੜੀ। ਜਿਸ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਿ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਅਦੁਤੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਅਨੇਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਹੀ ਅਗੇ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਅਣਗਿਣਤ ਲਾਸਾਨੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਜੋ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਅਮੋਘ ਦਾਤਿ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਅਧਭੂਤ ਉਪਕਾਰ-ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਨਣ ਕਰਦਿਆਂ ਬੜਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਥੋੜਾ ਅਤੇ ਸੰਕੋਚ ਦਾ ਖਿਆਲ ਲੈ ਕੇ ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ..

ਸਰਬੱਗ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ

ਪ੍ਰਭੂ-ਪਠਾਏ ਧੁਰੋਂ ਆਏ ਧਰਮ ਧੁਰੰਧਰੀ
ਸਰਬੱਗ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕੇ ਅਲਪੱਗ
ਅਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਕੀ ਲਿਖ-
ਲਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਲਾਧਾਰੀ ਅਕਲ ਕਲਾ
ਅਪਰੰਪਰੀ ਅਮਰ ਅਟਾਰਿਆਂ ਦੇ ਧਰਮ-ਧੁਜੀ
ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
ਸ਼ਹਾਦਤੀ ਚਲਤ-ਚੌਜਾਂ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤਾਂ ਕੋਈ
ਕੀ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ!

ਭਾਈ ਮੰਝ ਅਤੇ ਮੂਸਨ ਸਾਰਖੇ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ
ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਅਨਿੰਨ ਸਿੱਖ-ਸੰਤ-
ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਕਮਲ ਜਮਾਲ ਨੂੰ ਭੀ ਓਹੀ
ਜਨ ਲਿਖ ਬੁਝ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਖੁਦ ਸਾਹਿਬੇ
ਕਸ਼ਫ ਕਮਾਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕਰਣਾ
ਦੁਆਰਾ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੀ ਅਗੰਮੀ ਸੋਝੀ ਹੋ
ਗਈ ਹੋਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ-ਬਿਰਤੀ ਓਹਨਾਂ
ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖੇਡਦੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਉਚ ਮੰਡਲੀ
ਮੰਜਲਾਂ ਉਤੇ ਪੁਗ ਚੁਕੇ ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ
ਭੂਤ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਵਰਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਾਂਗੋ ਪਾਂਗ ਲਖਣ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣ,
ਓਹੀ ਬਸ ਓਹੀ ਸੱਚੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਉਤੇ ਕੋਈ ਸੱਚਾ
ਲੇਖ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਛਿਨ ਭੰਗਰ
ਮਾਤਰ ਭੂਤ ਭਵਿਖਤ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਾਨੀ
(ਲਖਣਹਾਰੇ) ਹੋਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮ-ਕਟਾਖਸ਼ੀ-ਦਿਬ
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਨਾਜ਼ਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ
ਭੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਲਿਖਾਉਣ
ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਐਵੇਂ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਅਕਲੀ ਢਕੋਂਸਲੇ
ਲਿਖ ਲਿਖ ਕੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਲਮ ਕਾਲੇ ਕਰਨੇ
ਕੱਖ ਮਾਤਰ ਭੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖ ਲਿਖਾਉਣ ਦੇ ਮੋਨੀਏ ਲਗੇ ਹੋਏ
ਹਨ। ਤੱਤ ਲਿਖਾਰੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜਿੱਚ ਕੀਤੇ ਹੋਏ
ਕਦੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣਗੇ।

ਜਦੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਤਰੰਗੀ ਕੋਈ
ਕਾਂਗ ਉਠੇਗੀ ਤਦੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ
ਬਚਿਤਰ ਚਰਿਤਰਾਂ ਦੇ ਚਿਤਰ ਸਾਂਗੋ-ਪਾਂਗ ਆਨ
ਅੰਕੁਤ ਹੋਣਗੇ। ਚਰਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਖ ਕੇ ਲਿਖਿਆ
ਲੇਖ ਅਤੇ ਚਿਤਰਿਆ ਚਿਤਰ ਹੀ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ।

ਨਾ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਾਏ ਤੱਤ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੂਰਨਿਆਂ ਦੀ
ਤਹਿ ਨੂੰ ਪੁਜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਉਕਤ ਸ਼ਹੀਦੀ
ਦੇ ਤਤ-ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਸਕਦੇ
ਹਾਂ। ਐਵੇਂ ਲੋਕੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਅਕਲਾਂ
ਦੇ ਲਖਣ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦਾ ਦਿਲ-

ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ
ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪਰਚਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਤੱਤ
ਉਚੀ ਦਰਗਾਹ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ
ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਲਿਖਣ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।
ਨਾ ਹੀ ਕੁਛ ਅਉੜਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ
ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਮਾਰ ਕੇ ਜੇ ਇਕ ਅਕਸ ਮਾਤਰ
ਭੀ ਉਚੇ ਚੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਮ ਇਨਸਾਨਾਂ
ਵਾਲੀਆਂ, ਆਮ ਦੀਨੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ
ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੀਵੀਆਂ
ਪਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਅਲਪੱਗ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਹੀ
ਵਹਿਣਾਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਸ਼ਹੀਦੀ ਖ਼ਿਆਲ
ਉਪਰ ਭਾਂਤੋ-ਭਾਂਤੀ ਮਨ-ਖ਼ਿਆਲੇ ਹਾਸ਼ੀਏ
ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਦੂਜਿਆਂ
ਦੇ ਮਰਸੀਏ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਦੁਖ ਰੋਂਦੀ
ਹੈ ਅਤੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ
ਹੀ ਮਰਜ਼ੀਵੜਿਆਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਰਾਜ-ਸ਼ਨਾਸ ਹਾਂ।

ਦੁਖ ਸੁਖ ਰਹਿਤ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕੇ ਨੂੰ
ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚਿ ਸਹਿਮਨਾਕ
ਸਾਕਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਉਣ ਨੂੰ ਆਮ ਲੇਖਕ ਬੜੇ ਬੜੇ
ਦਰਦਨਾਕ ਲੇਖ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜ-ਭੂਤਕ
ਦੇਹੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ
ਹੀ ਲੇਖ-ਪੜ੍ਹਾਕੂਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਵੀਭੂਤ
ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਓਥੇ ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤੱਤੀ
ਵਾਉ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦੀ, ਜਿਥੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ
ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਅਕਾਰ
ਹੋਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਛਾਲੇ ਕੀ ਪੈਣੇ
ਸੀ, ਇਹ ਅਸਾਡੇ ਹੀ ਦਿਲ ਦੇ ਫਫੌਲੇ ਅਸਾਡੇ
ਦਿਲ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਜਲ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ
ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਜੀਅੜੇ ਹੀਅੜੇ ਅੰਦਰਿ ਗੁਰੂ ਕਾ ਗਾਰੜ ਮੜੀ

ਸ਼ਬਦ ਬਚਨ ਬਸਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਜਨ ਨਾ ਹੀ ਜਲ
ਵਿਚ ਡੁਬ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੱਗ ਵਿਚਿ
ਸੜ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤੱਤੇ
ਤਵਿਆਂ ਦਾ ਤਾਉ ਅਤੇ ਉਬਲਦੀਆਂ ਦੇਗਾਂ ਦਾ
ਦਗਾਉ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਤੇਲ ਦੇ ਤੱਤੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚਿ ਤਲੀਂਦੇ
ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਉਭਾਰਿਆ? ਗੁਰੂ ਕੇ
ਸ਼ਬਦ ਨੇ। ਇਕ ਛਾਲਾ ਭੀ ਪੈਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ,
ਸਗੋਂ ਤੱਤਾ ਕੜਾਹਾ ਹੀ ਠੰਢਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨੇ ਇਹ ਚਲਤ ਰਚਾ
ਕੇ ਸਗੋਂ ਕੌਡੇ ਰਾਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਸਚਿਤ-ਅਗਨੀ
ਵਿਚ ਤਲਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਤਾਉ ਤੇ ਤਾਉ ਦੇ ਕੇ
ਉਸ ਦੇ ਕੋਟ-ਕੋਟੰਤਰੀ ਪਾਪਾਂ ਅਘਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੰਡ
ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾਇਣੀ ਰਸਾਇਣ ਦੁਆਰਾ ਦਘਧ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ
ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਚਲਤ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉਪਰ
ਹੀ ਆਪ ਵਰਤਾਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਸਨ-ਸੀਤ
ਰਹਿਤ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਟ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਦਿਤੇ
ਅਗਨ-ਦਾਹ-ਤਸੀਹਿਆਂ ਦਾ ਦਾਗ ਵੀ ਨਹੀਂ
ਲਗਾ, ਸਗੋਂ ਦੁਸ਼ਟ ਰਾਜ ਦੀ ਜੜ੍ਹ-ਮੇਖ ਦਾਗੀ
ਦਾਹੀ ਗਈ।

ਇਕੋ ਜੋਤਿ-ਜੁਗਤਿ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤੇਜ-ਪੁੰਜ
ਗੁਰੂ, ਕੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉਪਰੋਂ ਇਹ ਸਾਕਾ
ਨਹੀਂ ਟਾਲ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ
ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦਾਹ-ਸਾਕੇ ਦੇ ਸੇਕ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ?
ਪਰ ਇਸ ਅਦੁਤੀ ਅਹੂਤੀ ਦਿਤੇ ਬਾਝੋਂ ਦੁਖਤ
ਪਰਜਾ ਦੇ ਦਾਹ ਨਹੀਂ ਮਿਟ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ
ਦੁਸ਼ਟ ਰਾਜ ਦੇ ਬਿਨਾਸ ਕਾਲ ਦਾ ਬਾਨੂਣ ਨਹੀਂ
ਬਝ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਏਸ ਇਲਾਹੀ ਰਮਜ਼ ਨੂੰ ਆਮ ਇਨਸਾਨੀ
ਅਕਲ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਕੀ ਸਮਝ
ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੁਆਰਾ
ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਕਾਫ਼ੀਆ ਤੰਗ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮੀ ਰਾਜ ਦਾ ਬਿਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ
ਤੇ ਬੰਦ-ਖਲਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਤਾਂ ਰਮਜ਼ ਹੈ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਸਿਆਣੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ
ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਕਿਤਨੇ ਕੁ
ਰਾਜ਼-ਨਿਆਜ਼ੀ ਗੁਪਤ ਭੇਦ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਨੁਮਾਨ
ਅੰਦਰਿ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦੇ। ਤਾਂਤੇ ਮਸ਼ਟ
ਮਗਨ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਇਥੇ ਡੀਂਗ
ਮਾਰਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਇ ਵੇ ਅੜਿਆ।■

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ 'ਸੁਖਮਨੀ' ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼

ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ-ਦਾਇਕ ਬਾਣੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਇਕ ਦਰਿਆ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਨੁਹਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਇਕ ਮਿਕਾਨਕੀ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਵੀ ਨਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਨਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਰੋਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਨਵੇਂ-ਨਰੋਏ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਬੰਦ ਰੋਮ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਵੀ ਇਸ ਮਿਕਾਨਕੀ ਅਮਲ ਨਾਲ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸੁਖਮਨੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ, ਅਚੇਤ ਹੀ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਕਿਸੇ ਅਨੰਦਮਈ ਹੁਲਾਸ ਵਿਚ ਉਚਾ ਉਠਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਹਲਕਾ ਫੁਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਚੀ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬਦੇਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਂਤ ਦੇ ਇਸ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਤਾਜ਼ਗੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮਨ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਲਾਈਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਜੀਵਨ ਚਿਣਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਪੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀਆਂ ਦਾ ਕੌਮੀ ਗੀਤ ਹਰੇਕ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੱਚਾ ਹੈ, ਮਰਦ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ, ਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਜਾਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਜਾਪਾਨੀਆਂ

ਦੇ ਕੌਮੀ ਗੀਤ ਦੀ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਦੇ ਮਾਲਕੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਇਹ ਗੀਤ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਡ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਹੀ ਹਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਗੀਤ-ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੋਇਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੀਵਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਗੀਤ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਤੀਬਰ ਪਿਆਰ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਜਾਂ ਸਲਤਨਤ ਦੇ ਜਾਂ ਜੰਗ ਦੇ ਰੁਦਨ ਜਾਂ ਜੇਤੂਆਂ ਦੇ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਗਾ ਰਹੇ। ਇਹ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀਆਂ ਢਿਲੀਆਂ ਚੂਲਾਂ ਕੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਪੰਧੇ ਬਾਰੇ ਬੜਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਮੂਰਖ ਸਨ। ਗਵਾਂਢੀ ਮੈਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਿੱਤਰ ਤਾਅਨੇ ਮਾਰਦੇ ਅਤੇ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਠੇਕੇਦਾਰ ਧੋਖਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰਕਮ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਿਛੇ ਹਟ ਗਏ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਦੋਸਤ ਮਿੱਤਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਸਨ ਜਾਂ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਨ। ਮੈਂ ਕਈ ਦਿਨ ਪਾਗਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਹਰੇਕ ਨਾਲ ਲੜ ਪੈਂਦਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਨਸਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਈ ਰਾਤਾਂ ਤੱਕ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ। ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਨੌਕਰ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਅਜਿਹੀ ਅਮੋੜਤਾ ਮੈਨੂੰ ਪਾਗਲਸ਼ਾਨੇ ਲੈ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਇਹੀ ਹਾਲਤ ਸੀ। ਬੱਦਲ ਚੜ੍ਹੇ ਉਤਰ ਵੱਲੋਂ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਚੱਲੀ। ਮੈਂ ਹੱਸਿਆ। ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਮੀਟੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੋਥੀ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ

ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਚਾਨਣਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਮਿਠਾਸ ਭਰ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਚਿਹਰਾ, ਜੋ ਬੇਸ਼ਰਤਾ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਧਬਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਇਕਦਮ ਚਮਕਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਸਾਰੇ ਧੱਬੇ ਧੋਤੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਪੰਛੀ ਵਾਂਗ ਫਿਰ ਹੌਲਾ ਫੁਲ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਪਾਠ ਮਨੁੱਖੀ ਹਉਮੈ ਦਾ ਮਹਾਨ ਦਾਰੂ ਹੈ। ਦਿਮਾਗੀ ਫ਼ਤੂਰ ਜੋ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕੌਮਾਂ 'ਤੇ ਵਾਰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦਿਮਾਗੀ ਤੁਆਜ਼ਨ ਖੋ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਕੁੱਦ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਆਜ਼ਨ ਖੋਰ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸੋਧਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗ਼ੁਲਾਮ ਕੌਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਭਾਵੇਂ ਖ਼ਿਆਲੀ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ ਨਾਲ ਗ਼ੁਲਾਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਭਾਂਬੜ ਮੱਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ। ਉਦੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਸ਼ਾਂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਚੰਨ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਗੁੰਬਦ 'ਤੇ ਟਿਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ, ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਨੀਲੀ ਝੀਲ ਵਿਚੋਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਛੁਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ, ਛੋਟੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਅਕਸੀ ਅਜੀਬ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਝਿਲਮਿਲਾ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਜ ਦੇ ਗੰਵਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖੀ ਤੱਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸੰਗਮਰਮਰ ਵਿਚ ਚਿੱਤਰਿਆ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਹੋਂਦ ਦਾ ਰੂਹਾਨੀ ਅਸਰ ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਲੋਕ ਮਾਲਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਹਨ, ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਰੂਹ ਦੀ ਸੰਗੀਤਕ ਚੁਪ ਦੀਆਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਕੇਵਲ ਛੋਹ ਨਾਲ ਟਿਕਾਣੇ ਸਿਰ ਆ

ਜੁੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਯਾਤਰੀ ਪ੍ਰਥਮਾਂ, ਗਰਦਾ ਅਤੇ ਸਾਹ ਭੇਜਦੇ ਹਨ। ਹਰਿਮੰਦਰ, ਇਕ ਵਗਦੇ ਦਰਿਆ ਵਾਂਗ ਉਸ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਰੰਤਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸਾਰਿਆ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਘਰ ਬਣਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਤੱਥਰੇ ਨਾਲ ਗਾਵਿਆ। ਇਥੇ ਨੂਰੀ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਆਏ। ਇਥੇ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਅਸਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਸ ਥਾਂ ਰੰਗ ਰੱਤੜਿਆਂ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿਤ ਫੇਰੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੰਦਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਉਸਾਰਿਆ ਹਰਿਮੰਦਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਰੂਹਾਨੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸੁਖਮਨੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਜ਼ੀ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਵਾਂਗ ਇਸ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਠ, ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਭਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਨੇਕੀ ਦੀ ਮੰਗ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਲੈਅ ਵਿਚ ਜੀਵੀਏ, ਟੁਰੀਏ ਫਿਰੀਏ ਤੇ

ਰਹੀਏ। ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਮਿਠਤ ਸਿੱਜਰ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਦਾ ਨਿਤ ਪਾਠ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਦਾ ਪਾਠ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਪੜ੍ਹਣਾ ਮਿਲਾਪ ਹੈ। ਨਾ ਪੜ੍ਹਣਾ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਦਾ ਪਾਠ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਆਵੇਸ਼ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਠ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋੜ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਯਕੀਨਨ ਉਸ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਜ਼ੀ ਵਾਂਗ, ਇਸ ਦਾ ਪੰਜ ਵਾਰੀ ਪਾਠ ਵੀ ਅਧਵਾਟੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਮਿੱਤਰ ਦੀ 'ਲਾ ਮਰਸੀਲਿਜ਼, ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕੌਮੀ ਰੂਹ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂ ਅਣਹੁੰਦੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਜਾਂ ਮੌਕਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਪਾਠ, ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਖ ਵਜੋਂ ਰੂਹ ਦੇ ਮੇਲ ਦੀ ਲਾਲੀ ਸਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤਕ ਸਦਾ ਨਵੇਂ ਰੰਗੀਨ ਹੰਝਲੇ ਮਾਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਥੇ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਜਾਪਾਨ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਉਟਾ' ਰਚਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਖੇਪ ਕਾਵਿ ਉਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਿਰਾਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ

ਚਾਹ ਮਾਲਕ ਦੇ ਰਚੇ "ਚੰਨ" ਬਾਰੇ ਇਕ ਗੀਤ ਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਚਾਹ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਕੁਝ ਮਿੱਤਰ ਬੁਲਾਏ। ਮਿੱਤਰ ਵੀ ਉਹ ਜੋ ਅਵਿਸ਼ਟ ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਨਿਰੇ ਆਮ ਬਾਤੂਨੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਨਜ਼ਿਆਏ ਪਏ ਸਨ। ਅਧੀ ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਪਾਨ ਦੀਆਂ ਸਾਦਾ ਫੂੜੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਰੂਹਾਨੀ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜੋ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੀ, ਆ ਬੈਠੇ ਅਤੇ 'ਚੰਨ' ਦਾ ਇਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਚਿੱਤਰ, ਉਸ 'ਤੇ ਲਿਖੇ

**ਸੁਖਮਨੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ
ਉਸਾਰਿਆ ਹਰਿਮੰਦਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ
ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਰੂਹਾਨੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੈ ਅਤੇ
ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸੁਖਮਨੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ,
ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ
ਕਿ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਜ਼ੀ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਵਾਂਗ ਇਸ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ
ਪਾਠ, ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਭਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਨੇਕੀ ਦੀ ਮੰਗ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਲੈਅ ਵਿਚ ਜੀਵੀਏ, ਟੁਰੀਏ ਫਿਰੀਏ ਤੇ ਰਹੀਏ। ਜੇ ਇਸ
ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਮਿਠਤ ਸਿੱਜਰ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਦਾ
ਨਿਤ ਪਾਠ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਦਾ ਪਾਠ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ
ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਪੜ੍ਹਣਾ ਮਿਲਾਪ ਹੈ। ਨਾ ਪੜ੍ਹਣਾ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ
ਔਖਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਦਾ ਪਾਠ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ
ਆਵੇਸ਼ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣਾ ਹੈ।**

‘ਉਟਾ’ ਗੀਤਾਂ ਸਹਿਤ, ਦੀਵਾਰ ‘ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਸਾਕਾਰ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮਹਿਮਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਨੇ ਸ਼ੋਜੀ ਸਿਰਕਾਈ, ਕਮਰੇ ਦਾ ਸਿਰਕਿਆ ਦਰ, ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਚੰਦਰਮਾ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਉਤਰਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ‘ਉਟਾ’ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ‘ਤੇ ਮੂਕ ਸ਼ਲਾਘਾ ਦਾ ਵਜਦ ਤਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜਦੋਂ ‘ਉਟਾ’ ਦਾ ਇਨਾ ਸਵਾਗਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿੰਨੀ ਕਲਾਮਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਕੁਝ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ, ਉਸ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕ ਦਾਅਵਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਮੂਰਖ ਪਾਸ ਇਕ ਵੱਡੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਹੀਰੋ ਵਾਲੀ ਬਾਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸ਼ਬਦੀਆਂ ਤੋਲਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗ, ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਜੜਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੈ, ਸੁਖਮਨੀ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾਓ ਹੈ। ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਮੁਖ ਦਾ ਇਕ ਝਲਕਾਰਾ। ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਦੇਸ਼, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ, ਉਸ ਸਰਾਪਾ ਹੁਸਨ ਦਾ ਅਰਥ ਨਹੀਂ, ਸੰਗੀਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੁਸੀਨ ਔਰਤ ਅਚਾਨਕ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਉਸ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਝੁਣ-ਝੁਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਸੰਗੀਤ,

ਕਾਵਿ ਨਾਲੋਂ ਉਚੇਰਾ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, ਪਰ ਉਚੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਮਹਿਬੂਬ ਦੀ ਅੰਤਰਮੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਰੂਹਾਨੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸੈਂਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਮਹਿਬੂਬ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਜੋ ਮਹਿਬੂਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਗਵਾਚਿਆ ਪੁੱਤਰ ਘਰ ਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮਾਂ ਉਪਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਤੁਰਤ ਇਕ ਬੇਖੁਦੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਅੱਥਰੂਆਂ ਭਿੰਜੀ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਭਰੀ ਬੇਖੁਦੀ ਉਸੇ ਸੰਗੀਤਾਤਮਕ ਪਹੁੰਚ ਵਰਗੀ ਹੈ ਜੋ ਅਸਾਂ ਸੁਖਮਨੀ ਵੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਭੌਤਿਕ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਲੈਲਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਜ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਪਾਗਲ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤੀਬਰ ਪਿਆਰ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਹੀ ਉਹ ਲੋੜੀਂਦੀ ਮਿਠਾਸ ਹੈ। ਇਕ ਪਿਆਸਾ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ, ਇਕ ਗੂੰਗਾ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਨੰਗੇ ਪੈਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਬਾਰੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਰੂਹ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚਾ ਅਤੇ ਤੀਬਰ ਪਿਆਰ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨਾਲ ਸੰਗੀਤਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧ, ਸੰਗੀਤਕ ਨਸ਼ਾ, ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿਗੁੱਤਾ ਰਾਗਾਤਮਕ ਜੀਵਨ, ਇਹ ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੂਹ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ

ਇਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਹੀ ਸਨਮਾਨ ਹੈ ਜੋ ‘ਲਾ ਮਰਸੀਲਿਜ਼’ ਅਤੇ ਜਾਪਾਨੀ ਕੌਮੀ ਗੀਤ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਹਲੂਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਜਾਂ ਉਹ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਸੁਖਮਨੀ ਹੈ, ਭਾਰਤੀ ਜਾਂ ਜਾਪਾਨੀ ਜਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਸਗੋਂ ਅੰਦਰ ਰੂਹ ਦੇ ਵਜ ਰਹੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਮਨੁੱਖ। ਉਹ ਜਿਥੇ ਵੀ ਹਨ, ਉਥੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਸ਼ੌਰ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਰਾਗਾਤਮਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ‘ਤੇ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਮਰ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਉਹ ਮਿੱਠਤ ਭਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਉਹ ਚਾਨਣੀ ਵਰਗਾ ਹੁਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ। ਰਾਜਸੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਗ਼ਲਤ ਹਨ ਜੇ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਆਪਣੀ ਚਮਕ ਗਵਾ ਬੈਠੇ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਸਰੀਰਕ ਮੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਸੁਖਮਨੀ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਬਰਸਤਾਨ ਹੈ। ਉਮਾਹ ਲਈ ਇਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਮਹਾਨ ਰਸ਼ਕ ਸੁਖਮਨੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਗੀਤ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਚਲਾ ਜਾਵੇ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਕਲਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਕਿਸ ਲੇਖੇ? ਦਿਲਬਰ ਬਿਨਾਂ, ਇਕ ਦਿਨ, ਇਕ ਘੜੀ, ਇਕ ਲਮਹੇ ਵਿਚ ਵੀ ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚੋਂ ਸਿਕੇ ਦੀ ਗੋਲੀ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚੰਗੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ, ਆਪੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਈ ਰਖਣਾ।

ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ; ਵੱਗ ਰਹੇ ਦਰਿਆ ਦਾ, ਆਪਣੀ ਉਡਾਰੀ ਤੇ ਆਏ ਗੀਤ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਸਾਡੀ ਮੂਰਖਤਾ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪੁਛੀਏ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਰੂਹ ਲਈ ਸੰਗੀਤ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁਸੀਨ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਰਾਪਾ ਹੁਸਨ ਹੀ ਪੂਰਨ ਸੱਚ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਕਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜੀਵਨ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਹੁਸੀਨ ਇਸਤਰੀ

ਇਸ ਲਈ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ, ਆਪੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਈ ਰਖਣਾ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ; ਵੱਗ ਰਹੇ ਦਰਿਆ ਦਾ, ਆਪਣੀ ਉਡਾਰੀ ਤੇ ਆਏ ਗੀਤ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਸਾਡੀ ਮੂਰਖਤਾ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪੁਛੀਏ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਰੂਹ ਲਈ ਸੰਗੀਤ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁਸੀਨ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਰਾਪਾ ਹੁਸਨ ਹੀ ਪੂਰਨ ਸੱਚ ਹੈ।

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਨੁੱਖ ਦੈਵੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਢਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰੂਪ-ਹੀਣ ਸੰਗਮਰਮਰ ਨੂੰ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਛੈਣੀ ਤਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰਾਗਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਰਾਗਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਖਮਨੀ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਇਹ ਹੰਸ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਉਡ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਪਟ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੋਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਉਗੇ। ਮਿਕਾਨਕੀ ਜਾਪ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣ ਦੀ ਅੰਦਰਲੇ ਸਜੀਵ ਏਕਾਂਤ ਦੀ ਟੇਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਸ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦਾ ਗੀਤ ਅਸਾਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਪਾਠਕ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ, ਪਿਤਾ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ ਜੋ ਸੁਖਮਨੀ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਮਰ ਜਾਓਗੇ ਅਤੇ ਗੀਤ ਵੀ ਮਰ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਥਾਨਕ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਪਿਆਰ ਵਿਗੁੱਤਾ ਜੀਵਨ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਾਈਬਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਨਿਰਾਰਥਕ ਹਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਯਕੀਨ ਦਾ ਉਹ ਰਾਗਾਤਮਕ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਜੋ ਈਸਾਈ ਸੰਤ ਜਿਉਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਉਹ ਮਹਾਨ ਗਿਰਜਾ ਉਸਾਰਿਆ, ਪੁਸਤਕ ਬਾਈਬਲ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਨੁੱਖ ਦੈਵੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਢਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰੂਪ-ਹੀਣ ਸੰਗਮਰਮਰ ਨੂੰ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਛੈਣੀ ਤਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰਾਗਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਰਾਗਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਖਮਨੀ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਇਹ ਹੰਸ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਉਡ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਪਟ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੋਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਉਗੇ। ਮਿਕਾਨਕੀ ਜਾਪ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ

ਢਾਲਣ ਦੀ ਅੰਦਰਲੇ ਸਜੀਵ ਏਕਾਂਤ ਦੀ ਟੇਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

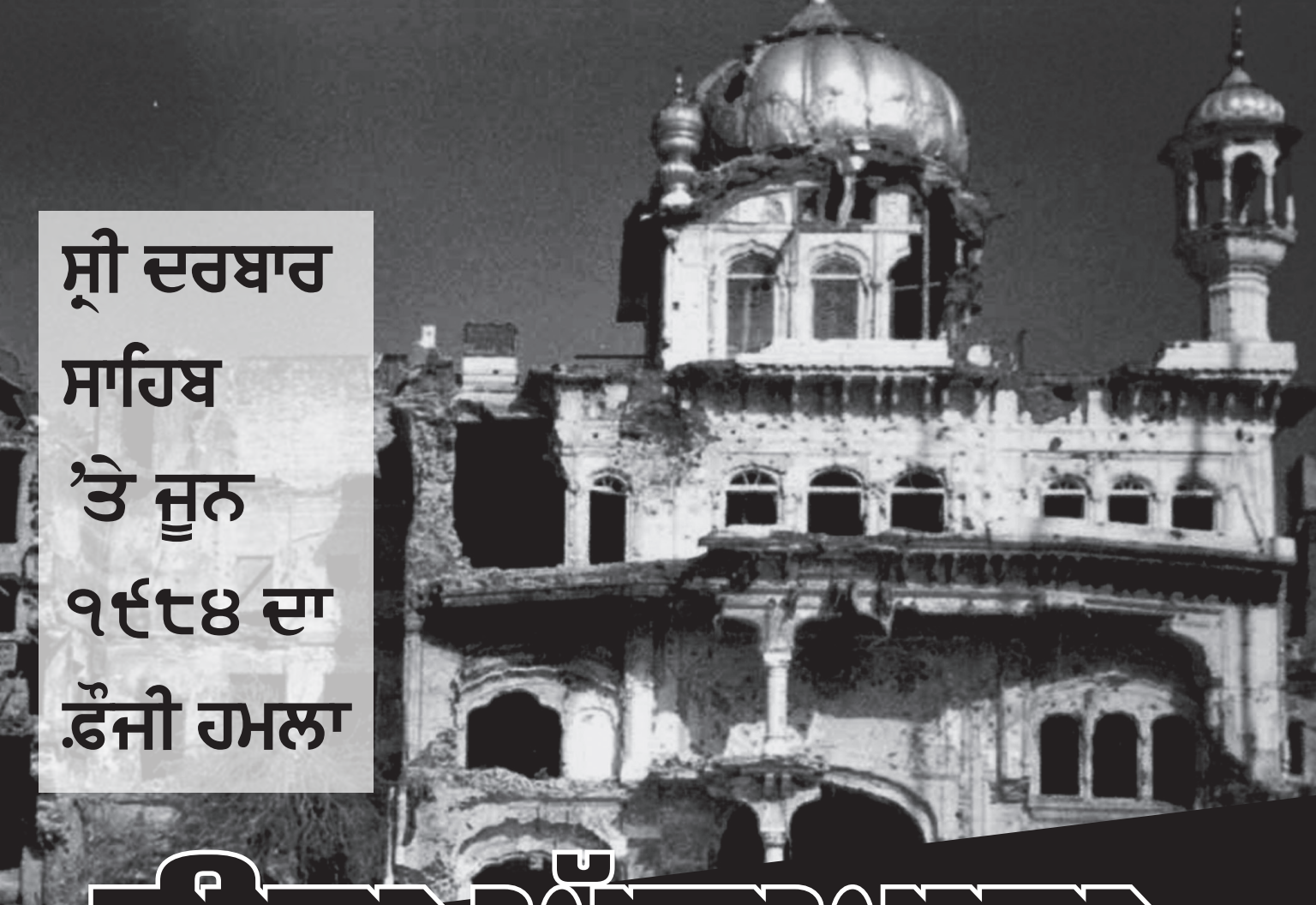
ਆਦਮੀ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਮਤ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਕਲਾਮਈ ਚੇਤਨਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਕਲਾ, ਹੁਸੀਨ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਚੰਗੇ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਵਧੀਆ ਖ਼ਾਕੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਹੁਸਨ ਨੂੰ ਜਲਵਾਨੁਮਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹਰੇਕ ਯੂਸਫ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੁਸਨ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੁਹਾਡੀ ਜੁਲੇਬਾਂ ਦੀ ਇਕ ਝਾਤ ਨੂੰ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, 'ਸਿੱਖ' ਅਖਵਾਉਣ

ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਉਹ ਮਹਾਨ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਬਾਣੀ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ। ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਏ ਜੋ ਕਲਾ ਦੀ ਯੂਰਪੀ ਸਭਿਅਤਾ 'ਤੇ ਛਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਦਰਸ਼ ਯੂਨਾਨੀਅਤ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਯੂਨਾਨੀਅਤ ਯੂਰਪ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਉਹ ਰੋਮਨਾਂ ਵਾਂਗ ਸਲਤਨਤਾਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਭੱਜਦੇ। ਰੋਮ ਨੇ ਆਪ ਆਪਣੀ ਕਬਰ ਪੁੱਟੀ, ਪਰ ਯੂਨਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਸਨ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦੀ ਸਦੀਵਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਹਕੂਮਤ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।

ਉਹ ਗਭਰੂ ਸਿੱਖੇ! ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਜੋ ਆਵਾਮੀ ਦੌੜ ਲਭ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਲਭਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਭੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿਟ ਗਏ। ਜੋ 'ਉਸ' ਨੂੰ ਭਾਲਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹਨ। ਇਹੀ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ?

ਮਾਲਕ ਆਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਕੋਟਨ ਮੈ ਕੋਊ" ਪਰ ਜਵਾਨੋਂ! ਕਰੋੜਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕਰੋੜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਉਹ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਦੁੱਤੀ ਫਲ ਲਗੇਗਾ। ਇਹੀ ਭਾਵ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਖਦੇ ਹਨ, "ਸੁਚੀ ਕਲਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵਿਰਲੀ ਹੈ।"■

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਦਾ ਫੌਜੀ ਹਮਲਾ

ਤੀਜਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ

ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਟਰ

ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਉਪਰੰਤ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਬਿਖੜਾ ਦੌਰ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ 'ਤੇ ਹੰਢਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਇਸ ਦੁਖਦਾਈ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਅੱਜ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨਾਵਾਕਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਜ ੧੯੮੪ ਦੇ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ੩੬ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ੧੯੮੪ ਵਾਲੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਹਮਲੇ ਦੇ ਹਕੀਕੀ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਕੀ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਸੋਧ ਲੈ ਕੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਕਿੱਥੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ? ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅੱਗੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਅਹਿਮ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ

ਦੁਖਦ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ੧੯੮੪ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਸਮਦਰਸੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਇਆ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਸਾਕੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕੌਮੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਮਝਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਹ ਇਸ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵੰਤ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਢਾਲੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੌੜ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੌਰ ਦੇ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹੋਏ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਉਪਰ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ, ਉਸ ਦੇ ਅਸਲ ਕਾਰਨ, ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਪਿਛਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇਪਰਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਕੇ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ 'ਤੇ ਪਏ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਅਜੇ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਦੁਖਦ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ੧੯੮੪ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਸਮਦਰਸੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਇਆ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਸਾਕੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕੌਮੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ

ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਮਝਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹਮਲੇ ਦਾ ਕਾਰਨ

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਨੋਰਥ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਲਈ ਬੈਠੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੀ ਸੂਖਮ ਪ੍ਰਾਪੇਰੰਡੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨਾ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ 'ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਖੋਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਮੰਤਵ ਬਹੁਤਾ ਜਚਦਾ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੰਤਵ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਤੇ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਫ਼ੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੇਕਰ ਮੰਨ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਫ਼ੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਮੰਤਵ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਮੂਹ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸੰਭਵ ਤਰੀਕੇ ਵੀ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਵਲੋਂ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਤਰੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਰਸਦ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਬੰਦ ਕਰਨਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਤਰੀਕਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾ ਵਰਤਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਚੜ੍ਹਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਜਦੋਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਹੀ ਚੁੱਭਦੀ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਰਾਹ ਵੀ ਨਾ ਅਪਨਾਇਆ

ਇਹ ਵੀ ਸੋਚੀ-ਸਮਝੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ਦਾ ਦਿਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਿਨ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੌਰਾਨ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸਿੱਖ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।

ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੈਠਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਜਾ ਰਾਹ ਅਪਨਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਦੀਰਘ-ਕਾਲੀਨ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਸੋਚੀ-ਸਮਝੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ਦਾ ਦਿਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਿਨ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੌਰਾਨ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸਿੱਖ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।

ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਇਕ ਘਟਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਹ ਇਕ ਅਮਲ ਸੀ। ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਇਸ ਅਮਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਸ਼ਾਤਰਾਨਾ ਹਥਕੰਡੇ ਵਰਤਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਅਤੇ ਨਿਆਰੇਪਣ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਅਸਪੱਸ਼ਟ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨੀਕ੍ਰਿਤ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨਾਲ ਰਲਗੱਡ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਾਂਦੇ ਨੁਕਤੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੰਮੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਵਿੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਤਾਂ ਜੋ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੌਮ ਵਿਚ ਜੋ ਰੋਸ ਜਾਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਾ ਜਾਗੇ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਕ ਵੱਡੀ ਬੇਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੌਮ ਦੀ ਅਣਖ ਨੂੰ ਮਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਰੁਤਬਾ ਬਿਲਕੁਲ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰੂਹਾਨੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਅਮੁੱਕ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਉਸੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਅੱਜ ਵੀ ਹਰ ਸਾਲ 6 ਜੂਨ ਨੂੰ, ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਲੋਂ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਦਿਵਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤਪਨਾਹੀ ਵਾਲੀਆਂ ਭਗਵਾਂ ਬ੍ਰਿਗੇਡਾਂ ਵਲੋਂ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਰਸੀਆਂ ਮਨਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਜਨੀਤੀ

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ 1984 ਦੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਪਿੱਛੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹਿੰਦੂਤਵੀ ਸਿਆਸੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਇਹ ਉਸ ਵਕਤ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਵਿੱਤਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਥੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈਮਾਣ ਅਤੇ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜਿਊਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਵੀ ਮੋਰਚਾ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਕੌਮ ਹੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਕਣਕ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਭੇਜਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਭਾਵਨਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ੧੯੪੭ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਲਹਿਰ ਵੇਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਫਿਰੰਗੀ ਹਕੂਮਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸੀ। ਸੰਨ

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਹੱਥੇ ਤੇ ਬੇਕਸੂਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਫੌਜ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ।

੧੯੮੪ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਅੱਡਰੀ ਹਸਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਨਿਜ਼ਾਮ, ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਆਪਣੀ ਸੰਕੀਰਨ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਦੂਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਜ਼ਾਦ ਖਿੱਤਾ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਦੇ ਸਕੇ। ਕੇਵਲ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵਾਅਦਾ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਮਗਰੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਖਿੱਤਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਥੇ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣ ਸਕਣਗੇ। ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖਿੱਚ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਹਮਲੇ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਇਹੀ ਸੋਚ ਭਾਰੂ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਆਜ਼ਾਦ ਕੌਮ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਮੂਲ ਵਿਧਾਨ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਮੁੜ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਨੂੰ ਇਕ ਕੌਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੂੜਨ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਬਿਖਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੂਜੇ ਖਿੱਤਿਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਤਾਮਿਲ, ਉਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਕਬੀਲੇ, ਅਸਾਮੀ,

ਤੇਲਗੂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਸਿਤੁਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਵਿਕਸਿਤ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਬਲ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ '84 ਦੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕੌਮੀ ਚੇਤਨਤਾ ਅਤੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਠੋਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਭਾਰਤੀ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਨੂੰ ਇਕ-ਕੌਮੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖਿੱਤਿਆਂ 'ਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਮਿਸਾਲੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਗੁਲਾਮ ਬਿਰਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਸਿੱਖੀ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਨੇਸਤੋ-ਨਾਬੂਦ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਲ

ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ੧੯੮੪ ਦੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਸਗੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਸਾਹਿਤ, ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘਾਤਕ ਹਮਲਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੌਜ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਥਿਤ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਗ ਲਗਾ ਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਖ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਵਲੋਂ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਨਾਲ ਇਹ ਅੱਗ ਲੱਗੀ। ਪਰ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਸਾਬਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੌਲਿਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ

ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਖਰੜੇ ਫੌਜ ਵਲੋਂ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਕਾਫ਼ੀ ਚਰਚਾ ਭਖੀ ਰਹੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਣਮੁੱਲੇ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਜਾਰਜ ਫਰਨਾਂਡੇਜ਼ ਨੇ ਇਹ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਕੇਂਦਰੀ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ 'ਚ ਹੈ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਾਤਾਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਤਾਂ ਜੋ ਫੌਜ ਵਲੋਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਆਲੇ-ਟਾਲੇ ਹੀ ਵਰਤਦੀ ਰਹੀ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਇਹ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਧਰਮ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਰਮਾਏ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੇਸਤੋ-ਨਾਬੂਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਇਕ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਢਾਅ ਲਾਉਣ ਦੀ ਦੂਰਰਸੀ, ਡੂੰਘੀ ਅਤੇ ਬਦਨੀਤ ਚਾਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਦਾ ਵਡਮੁੱਲਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਲੁੱਟ ਲਿਆ।

ਜ਼ਖਮ ਸੂਰਜ ਕਿਵੇਂ ਬਣਨ ?

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ੧੯੮੪ ਦੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਹਰ ਸਾਲ ਤੀਜੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਵਜੋਂ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਛੋਟਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ੧੭੪੬ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਕਾਹਨੂਵਾਨ ਛੰਡ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਮੁਗਲ ਦੀਵਾਨ ਲੱਖਪੱਤ ਰਾਏ ਨੇ ਲਗਭਗ ੧੧ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ, ਵੱਡਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ੧੭੬੨ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਰਾਜ 'ਚ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਕੁੱਪ ਰੋਹੀੜਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਜਿਥੇ ੩੦ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਿੱਖਾਂ

ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੀਜਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ੧੯੮੪ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਹਰ ਸਾਲ ਆਪਣੀ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹੋਏ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਤੀਜੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਵਜੋਂ ਮਨਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਲੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਵਜੋਂ ਚੇਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਰਿਸਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਜ਼ਖ਼ਮ ਵਜੋਂ ਹੀ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਜ਼ਖ਼ਮ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਵੇ। ਸਿਤਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ੨੯ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਖਾੜਕੂਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ, ਬੱਚਿਆਂ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬਿਰਧਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਇਕੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਕੋਹ-ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 'ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ' ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਮਾਰੇ ਗਏ ਆਪਣੇ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਦੱਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਕਲਪਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਫ਼ਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਸਗੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਗਿਣਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ 'ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ' ਅਨੁਸਾਰ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਚਾਰ ਫ਼ੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ

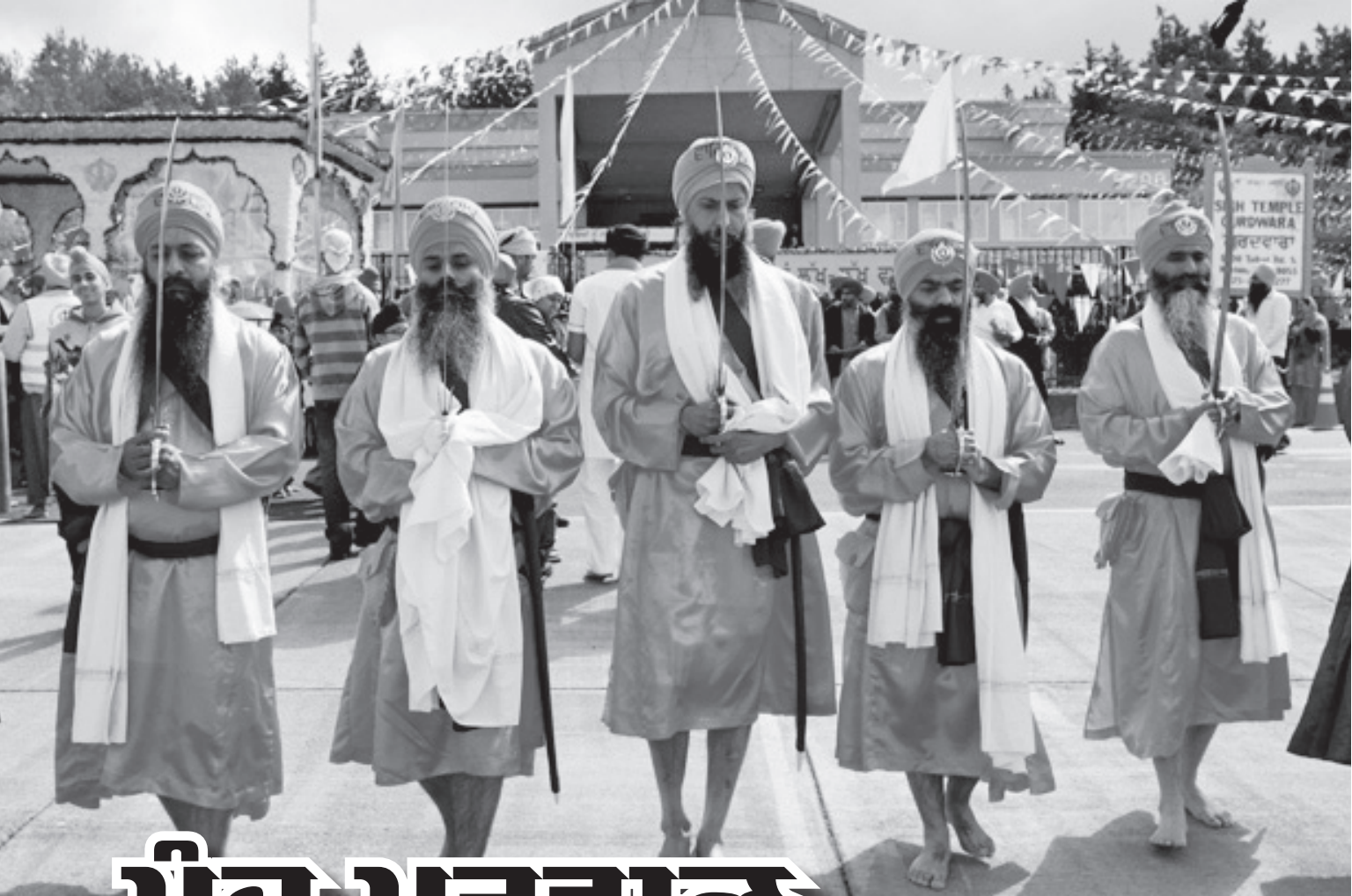
ਸਣੇ ੮੩ ਜਵਾਨ ਮਰੇ। ੧੨ ਅਫ਼ਸਰ ਤੇ ੨੩੭ ਜਵਾਨ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਮੂਹ ਅੰਦਰ ੪੬੩ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦੀ 'ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ' ਵਿਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ 'ਚ ੩ ਹਜ਼ਾਰ ਆਮ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ। ੨੦, ਮਈ ੨੦੦੧ ਨੂੰ 'ਦ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇਕ ਸਾਬਕਾ ਐਸ.ਪੀ., ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੋਈ ਫ਼ੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਸੀ, ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੱਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਅੱਠ ਸੌ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦੱਸਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ੧੯੮੪ ਦੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਖਾੜਕੂਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਤਰੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ 'ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ 'ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ' ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਸਕੀ, ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੀ।

ਇਸ ਸਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਫ਼ੌਜ ਵਲੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ੧੯੮੪ ਦੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ 'ਚ ਸਿਰਫ਼ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ

ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ, ਜਿਥੇ ਇਸ ਸਾਕੇ ਸਮੇਂ ਫ਼ੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਵਿਖੇ ਵੀ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਜਾਨੀ ਅਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਦੁਖਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਵੀ ਫ਼ੌਜ ਵਲੋਂ ਵੱਡੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਫ਼ੌਜ ਹੱਥੋਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਟਰੱਕਾਂ ਵਿਚ ਭਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੇ ਕੋਈ ਵੇਰਵੇ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਘੱਲੂਘਾਰਿਆਂ ਵੇਲੇ ਸਾਹਿਤ, ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਅਜੋਕੇ ਜ਼ਮਾਨੇ 'ਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਉਪਲਬਧ ਹਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਤਲੇਆਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ੧੯੮੪ ਦੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਬਿਓਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਜੇਕਰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਖਾੜਕੂਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਥੇ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਹੱਥੋਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਅਤੇ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਨਿਹੱਥੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਅਤੇ ਥਹ-ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਔਖਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਜਿਹੇ ਵੇਰਵੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਸ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਸਮੱਰਥ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਪੂਰੇ ਵੇਰਵੇ ਇਕੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀਆਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਥਾਕਥਿਤ "ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ" ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਤੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਗੁਆਚ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਅਮਲ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਨਿਰਪੱਖ, ਆਜ਼ਾਦ, ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦੇ ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਹੱਥੋਂ ਹੋਏ ਨਸਲਘਾਣ ਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ।■

ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਪਰਧਾਨ

ਭਾਈ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਅਮਰੀਕਾ

ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਮਹਾਂਵਾਕ “ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਪਰਧਾਨ ॥” ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਇਕ ਮੁੱਢਲੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਪੁਰ-ਦਰਗਾਹੋਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। “ਕਲਿਜੁਗ ਉਧਾਰਿਆ ਗੁਰਦੇਵ ॥” (ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਕ : ੪੦੬) ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਰਸਾਤਲ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਦਾ ਉਧਾਰ ਇਕ ਸਰੀਰਕ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ-ਭਾਂਡੇ ਦੀ ਉਮਰ

ਅਟੱਲ ਕਾਨੂੰਨੇ-ਕੁਦਰਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਣੀ-ਮਿਥੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਦੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਲੋਂ ਸੌਂਪੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸ ਜਾਮੇ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਹੀ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਬਿਆ ਸਰੀਰਕ ਜੁਗਤਿ ਵਰਤਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੰਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਕੇ ਸੌਂਪੀ ਗਈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਪੰਚ ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਪ੍ਰਥਾ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਸਰੀਰਕ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ “ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ-ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼” ਵਿਚ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

“ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜ ਪਯਾਰੇ

ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ, ਕੇਵਲ ਥੋੜੇ ਨਾਮ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜੇਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਪਯਾਰੇ-ਬਿਧੀ ਚੰਦ, ਜੇਠਾ, ਲੰਗਾਹ, ਪਿਰਾਣਾ ਤੇ ਭਾਈ ਪੈੜਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਤਮ ਗਯਾਨੀ ਪੰਜ ਪਯਾਰੇ-ਦੀਵਾਨ ਮਤੀ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ, ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ, ਉਦਾ ਤੇ ਜੈਤਾ।”

(ਪੰਨਾ : ੫੬੩, ਦੂਜੀ ਛਾਪ)

ਸੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੁ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ, ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਠੀਕ ਅਗਵਾਈ ਹੋ ਸਕੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰਮਾਰਥਕ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਔਕੜਾਂ, ਗੁੰਝਲਾਂ ਆਦਿ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ। ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਵਾਕ ਤੋਂ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

ਇਕੁ ਸਿਖੁ ਦੁਇ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪੰਜੀਂ ਪਰਮੇਸਰੁ ॥

(ਵਾਰ ੧੩, ਪਉੜੀ ੧੬)

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜ ਆਤਮ-ਧਿਆਨੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਗਿਣ-ਮਿਥ ਕੇ ਬਣਾਈ ਯੋਜਨਾ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ

ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਨਵੇਂ ਸਾਜੇ ਨਿਰਮਲ ਜਾਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਅਸਥਾਨ ਸੋਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸੇ ਉਲੀਕੀ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਕ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਪਹਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ :

(ੳ) ਸੰਨ ੧੬੯੯ ਈਸਵੀ ਦੇ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਛਕਾ ਕੇ, ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਖੁਦ ਖੰਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ ਨੂੰ ਛਕਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬਣੇ।

(ਅ) ਓਸੇ ਦਿਨ ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ' ਪਾਨ ਕੀਤਾ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਲਕਿ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਚੁਣ ਕੇ ਸੇਵਾ ਲਈ ਗਈ ਹੋਵੇ।

(ੲ) ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਇਸ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਚੋਜ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕੱਲਿਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਹੋਵੇ।

(ਸ) ਦਾਦੂ ਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਕਬਰ ਨੂੰ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਚੋਜ ਕੇਵਲ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਹੀ ਵਰਤਾਇਆ ਅਤੇ ਤਨਖ਼ਾਹ ਲੁਆਉਣ ਦਾ ਪੂਰਨਾ ਵੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਹੀ ਪਾਇਆ।

(ਹ) ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਲਈ ਕਮਰਕੱਸੇ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਾਹ ਨਾ ਚੱਲਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ।

ਸੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਮਰਿਯਾਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦਸਾਂ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਰਕੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਰੀਰਕ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਪੱਕਾ

ਬਾਨੂਣੂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਸੰਗ ਪੰਜਾਬ ਚਾਲੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਥ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਲਈ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ 'ਪੰਚ ਪਰਧਾਨ' ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪੈ ਗਿਆ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੇੜ ਨਾਲ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਕੇਵਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ 'ਤੇ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਪੰਥ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹਰ ਸਿਰ-ਕੱਢਵਾਂ ਜਰਨੈਲ ਆਪਣੇ ਬਲ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਚੋਣਵੇਂ ਬਹਾਦਰ ਅਣਖੀਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਮਿਸਲਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਿਸਲਾਂ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਾਤੀ (ਸ਼ਖ਼ਸੀ) ਰਾਜ ਹੀ ਥਾਪਿਆ ਤੇ ਆਪ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਣੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਾਲੀ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਰਾਜ ਦੁਨਿਆਵੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਵਜੋਂ ਇਕ ਲਾ-ਮਿਸਾਲ ਰਾਜ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਅਮਨ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਫ਼ਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਆਨਮਤੀ 'ਤੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਡਰ ਜਾਂ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਠੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਦੋਂ ਕਤਲੋਗਾਰਦ ਹੋਈ, ਉਹ ਪੜ੍ਹ-ਸੁਣ ਕੇ ਰੋਂਗਟੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਪੰਜਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ' ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੰਚਾਇਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲੈ ਕੇ ਨਵਾਂ ਜਥੇਦਾਰ ਥਾਪ ਕੇ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣੀ ਸੀ ਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤ ਨਾ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਸਮੇਂ ਜੋ ਸਫ਼ਲਤਾ ਹੋਈ, ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਸਾਰਾ ਪੰਥ ਪੰਚਾਇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਚੱਲਦਾ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਜੋ ਅਕਾਲ (ਭਾਵ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੇ ਦਲ ਸਨ, ਉਹ ਉੱਘੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਨੱਥੇ ਗਏ-ਬਾਦਲ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਮਾਸਟਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਮਾਨ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਇਤਿਆਦਿਕ ਨਾਮ ਹੀ ਅਰਥਹੀਣ ਹਨ।

ਅਕਾਲੀ ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਦਲ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦਲ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ, ਬਲਕਿ ਫ਼ਰਮਾਇਆ - “ਖ਼ਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਫੌਜ” ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਫ਼ਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ “ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ”। ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਫ਼ਰਮਾ ਗਏ ਕਿ “ਇਨ ਹੀ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੇ ਸਜੇ ਹਮ ਹੋਂ ਨਹੀਂ ਮੋ ਸੋ ਗਰੀਬ ਕ੍ਰੋਰ ਪਰੇ॥” ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਪੰਥ ਮੁਖੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਹੇਠ “ਅਕਾਲੀ ਦਲ” ਬਣਾ ਕੇ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ:

ਜਬ ਇਹ ਗਰੈ ਬਿਪਰਨ ਕੀ ਗੀਤ॥

ਮੈਂ ਨ ਕਰੋਂ ਇਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤ॥

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ (ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਦੇ) ਅਕਾਲੀ ਦਲਾਂ ਦੀ ਜੋ ਦਜ਼ਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ-ਪਹਾਰੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ 'ਤੇ ਰੋਸ਼ਨ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ੧੯੪੭ ਈਸਵੀ ਦੀ ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਤੇ ਸਲਾਹ ਲਈ ਆਏ। ਪੁੱਛਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਸੰਕਟ ਸਮੇਂ ਪੰਥ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਸਾਧਕ ਕਮੇਟੀ ਭੰਗ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਆਤਮ-ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੰਥ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹੇ, ਸੋ ਹੁਣ ਪੰਥ ਵਿਚ ਆਪੋ-ਧਾਪੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਤੇ ਜਥੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਖਹਿਬੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਉਂ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੇਵਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੱਕ ਮਹਿਦੂਦ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਥ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਆਨਮਤੀਆਂ ਦੀ ਰੀਸੇ-ਘੜੀਸੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਚਤੁਰਾਈ ਤੇ ਚੌਧਰਪੁਣੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਨੇਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਥਕ ਦਜ਼ਾ ਦੇਖ ਕੇ ਹਰ ਸੂਝਵਾਨ ਪੰਥ ਦਰਦੀ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਹੈ। ਇਸ ਵੱਲ ਸਾਰੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।■

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਤਸਵੀਰ ਜਾਂ ਬੁੱਤ

ਸਿੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਦੋ ਸੋਮੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਹੈ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਕੋਈ ਵੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਜਾਂ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸੋਮਿਆਂ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਓਨੀ ਦੇਰ ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਹੀ ਤਸਵੀਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿੱਖਰ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਤਸਵੀਰ ਜਾਂ ਬੁੱਤ ਬਣਾਉਣਾ ਠੀਕ ਹੈ? ਇਹ ਇਕ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਣਗਿਣਤ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਜਾਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਉਪਰੋਕਤ ਦੱਸੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਤਸਵੀਰ ਜਾਂ ਬੁੱਤ ਬਣਾਉਣਾ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਨਮਤਿ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਥੇ ਵਿਚੋਲਗੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਆਪਸੀ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਅਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ, ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਚੋਲਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ

ਪ੍ਰੋ. ਸੂਬਾ ਸਿੰਘ

ਵਿਚੋਲਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਹ ਨਰਕ ਦਾ ਭੋਗੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਖ਼ਤ ਤੇ ਮਹਾਨ ਹੁਕਮਾਂ ਤੋਂ ਬੁੱਤ ਜਾਂ ਤਸਵੀਰ ਕਿਸ ਦੀ ਬਣਾਉਣੀ ਹੋਈ? ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਗਏ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਜਾਂ ਬੁੱਤ ਬਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰੂਪ-ਰੰਗ, ਚੱਕਰ-ਚਿਹਨ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾ ਵੀ ਲਈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬੁੱਤ-ਪੂਜਾ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਜੋ ਪਾਥਰ ਕਉ ਕਹਤੇ ਦੇਵ ॥

ਤਾਕੀਬਰਥਾਹੋਵੈਸੇਵ ॥੧॥ ॥੧੮॥ ॥੧੨॥
(ਮ. ੫, ਅੰਕ : ੧੧੬੦)

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ :

ਕਾਹੂ ਲੈ ਪਾਹਨ ਪੂਜ ਧਰਯੋ ਸਿਰ
ਕਾਹੂ ਲੈ ਲਿਗੁ ਗਰੇ ਲਟਕਾਇ ॥...

***

ਕੋਊ ਬੁਤਾਨ ਕੋ ਪੂਜਤ ਹੈ ਪਸ

ਕੋਊ ਮ੍ਰਿਤਾਨ ਕੋ ਪੂਜਨ ਧਾਇ ॥੧੦॥ ॥੩੦॥

(ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸ੍ਰਯੋ ਪਾ. ੧੦)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੁੱਤ-ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਉਘਾੜਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ ਵੀ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਸਿੱਖ ਪੱਥਰ, ਮਿੱਟੀ, ਸੀਮਿੰਟ ਜਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਬੁੱਤ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਲਾਲ ਧਾਗਾ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਦਰੱਖਤ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਬੁੱਤ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਪੱਥਰ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਮਨੋ-ਕਲਪਿਤ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਈ ਜਾਣਗੇ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਮੂਰਖਤਾ ਅਤੇ ਮਨਮਤਿ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਦਾ ਸਿਰ ਸਿਰਫ਼ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੱਗੇ ਹੀ ਝੁਕਦਾ ਹੈ। 'ਸ਼ਬਦ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸੋ-ਸੋ ਵਾਰ ਸਿਜਦਾ ਕਰੋ, ਇਹ ਮੁਬਾਰਕ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰ ਕਾਹਦਾ ਹੋਇਆ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਝੁਕਦਾ ਜਾਵੇ? ਇਹ ਕਾਇਰਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਨਹੀਂ ਟੇਕਦੇ, ਸਗੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਹੋਏ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਅਸਲੀ ਫ਼ੋਟੋ ਜਾਂ ਚਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਕੋਈ ਚਿੱਤਰ ਮੁਗ਼ਲ ਸਟਾਈਲ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਟਾਈਲ ਵਿਚ, ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਅਸਲੀ ਤਸਵੀਰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਪੁਰਾਤਨ ਤਸਵੀਰਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਕੁਝ ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਖ ਲਓ, ਇਹ ਤਸਵੀਰਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਤਸਵੀਰਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਚੋਟੀ ਦੇ ਆਰਟਿਸਟਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਕਲਾ ਦੇ ਸੁਚੱਜੇ ਨਮੂਨੇ ਸਮਝ ਕੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੂਪ-ਬੱਤੀ ਆਦਿ ਨਾਲ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ, ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ। ਸੋ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਤਸਵੀਰ ਜਾਂ ਬੁੱਤ ਪੂਜਾ ਦੇ ਪੱਖ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੱਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ ਅਖ਼ੀਰ 'ਤੇ ਪਾਠਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਸਲ ਤਸਵੀਰ ਹੈ, ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ : ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ॥

ਗੁਰੁ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੁ ਅੰਗ ਤੇ ਗੰਗਹੁ ਜਾਣੁ ਤਰੰਗੁ ਉਠਾਇਆ ॥

ਅਮਰਦਾਸੁ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦਹੁ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਚਲਤੁ ਵਰਤਾਇਆ ॥

ਗੁਰੁ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਅਨਹਦ ਨਾਦਹੁ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥

ਰਾਮਦਾਸਹੁ ਅਰਜਨਹੁ ਗੁਰੁ ਦਰਸਨੁ ਦਰਪਨਿ ਵਿਚਿ ਦਿਖਾਇਆ ॥

ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨਹੁ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ਨਾਉ ਸਦਵਾਇਆ ॥

ਗੁਰਮੁਰਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਹੈ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਪਰਗਟੀ ਆਇਆ ॥

ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਸਭ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਆ ॥੨੫॥ ॥੨੪॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੨੪, ਪਉੜੀ ੨੫) ...

ਕੀ ਸਿੱਖ

ਧਰਮ ਵਿਚ ਤਸਵੀਰ ਜਾਂ

ਬੁੱਤ ਬਣਾਉਣਾ ਠੀਕ ਹੈ? ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਜਾਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਤਸਵੀਰ ਜਾਂ ਬੁੱਤ ਬਣਾਉਣਾ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਨਮਤਿ ਹੈ।

ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਮਰਿਯਾਦਾ ਖ਼ਾਤਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ

ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪਾਰੋਵਾਲ

ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਸੈਂਕੜੇ ਮਰਜ਼ੀਵੰਤਿਆਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂਬਲੀ ਸਿੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰਧਾਮ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਖ਼ਾਤਰ ਜ਼ਾਲਮ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਆਹੂਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਨਿਰਵਿਘਨ ਕੀਰਤਨ ਮਰਿਯਾਦਾ ਖ਼ਾਤਰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਸਨ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪਾਰੋਵਾਲ।

ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪਾਰੋਵਾਲ ਦਾ ਜਨਮ ੧ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੫੦ ਨੂੰ ਬਟਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਪਿੰਡ ਪਾਰੋਵਾਲ ਵਿਖੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮਾਤਾ ਭਗਵੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਅੱਠ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਵੀਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸਨ। ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਹੀ ਲਿਵ ਗੁਰ-ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲੱਗ ਗਈ। ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਕਿ ਘਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਦਸਵੀਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਉਮਰ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਛੇਤੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਹਮਜਮਾਤੀ ਮਖੌਲ ਨਾਲ 'ਗਿਆਨੀ' ਆਖਣ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਲੈ ਕੇ ਅਧਿਆਪਕ ਕੋਲ ਗਏ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਆਖਿਆ, 'ਜੇ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਆਖਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਬਣ ਕੇ ਦਿਖਾ।' ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਨ 'ਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਧਾਰ ਲਈ ਕਿ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਬਣ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਸੰਨ ੧੯੬੬ 'ਚ ਲਾਲਾ ਮੂਸਾ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਫ਼ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਚੂੜੀਆਂ ਤੋਂ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ 'ਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਸੰਨ ੧੯੭੨ ਦੌਰਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਏ ਵਿਸਾਖੀ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ

ਭਾਈ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤਰਨਤਾਰਨ

ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਏ। ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ, ਸਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਸਿੱਖ ਲਿਆ। ਸੰਨ ੧੯੭੮ ਦੇ ਨਕਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਫ਼ੌਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ 'ਚ 'ਚਲਦਾ ਵਹੀਰ' ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ੧ ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਕੁਲਹਿਣੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਲਈ ਫ਼ੌਜਾਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਤਿੰਨ ਜੂਨ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਦਿਨ ਤਾਂ ਕਰਫ਼ਿਊ ਕਾਰਨ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ੪ ਜੂਨ ਨੂੰ ਕਰਫ਼ਿਊ ਵਿਚ ਹੋਈ ਕੁਝ ਢਿੱਲ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੀਬੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ (ਸੁਪਤਨੀ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਫ਼ੌਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਫ਼ੌਜ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਗੋਲੀ ਵਰ੍ਹਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੰਜ ਜੂਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮੀਂ ਗ੍ਰੰਥੀ ਗਿਆਨੀ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਗਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਛੇ ਜੂਨ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਲਾਇਚੀ ਬੇਰੀ ਕੋਲ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਗੋਲੀ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਵਰ੍ਹਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਗੀ ਜਥਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੋੜੇ ਫ਼ਾਟਕ ਵਾਲੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ

ਬਾਅਦ ਨਿਰੰਤਰ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸਮਾਂ ਤਕਰੀਬਨ ਸਵੇਰ ਦੇ ਅੱਠ ਵਜੇ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਕ ਗੋਲੀ ਬਾਹਰੋਂ ਆਈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੱਜੀ ਲੱਤ ਵਿਚੋਂ ਆਰ-ਪਾਰ ਹੋ ਕੇ ਖੱਬੀ ਲੱਤ ਵਿਚ ਖੁੱਭ ਗਈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੋੜੇ ਫ਼ਾਟਕ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾਨ ਨਾਲ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲੱਤ 'ਤੇ ਕੱਪੜਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਾਅਦ 'ਹਰਿ ਕੀ ਪੌੜੀ' ਵਾਲੀ ਡਿਓਰੀ ਦੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਚੌਕੜਾ ਲਗਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਛੇ ਜੂਨ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦੋਂ ਚੌਕੜਾ ਲਗਾ ਕੇ ਅਹਿਲ ਬੈਠੇ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਗਾ ਕੇ ਟੋਹਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ :

ਕਬੀਰ ਮੁਹਿ ਮਰਨੇ ਕਾ ਚਾਉ ਹੈ ਮਰਉ ਤ ਹਰਿ ਕੈ ਦੁਆਰ ॥

ਮਤ ਹਰਿ ਪੂਛੈ ਕਉਨੁ ਹੈ ਪਰਾ ਹਮਾਰੇ ਬਾਰ ॥੬੧॥ (ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਕ : ੧੩੬੭)

ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਗਿਆਨੀ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚਾਦਰ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਲਿਆਂਦੀ। ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਭੈਣ ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਇਸ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਗੁਰਸਿੱਖ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਕਿ, "ਜੇ ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਵੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਭਾਣਾ ਮੰਨੇਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?"

ਬੀਬੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਰਹੀ, ਲਗਾਤਾਰ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ, "ਜੇਕਰ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਖ਼ਾਤਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਭਾਣਾ ਮੰਨਾਂਗੀ।" ਇਹ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਵਰਤਾਇਆ ਕੌਤਕ ਹੀ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪਾਰੋਵਾਲ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ■■

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਹਮਲੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ

ਤ. ਸ. ਬੁੱਟਰ

ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹਨ। ਬੱਬਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸਿੰਘ, ਨਿੱਤਨੇਮੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੜੀ ਇਸ ਰੂਹ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਨ ੧੯੫੭ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਨੰ. ੪੫੮ ਮੁਹੱਲਾ ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ, ਨੇੜੇ ਜਨਤਾ ਸਿਨੇਮਾ, ਯਮੁਨਾ ਨਗਰ, ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂਅ ਸ. ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂਅ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ ਸੀ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਨਾਂਅ 'ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ' ਰੱਖਿਆ ਪਰ ਬੱਬਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂਅ 'ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ' ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ

ਬਿਰਤੀ ਬਚਪਨ ਵੇਲੇ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਮਾਰਗ ਵੱਲ ਲੱਗ ਗਈ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਵਿਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਤੇ ਬਾਣੇ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਗਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਨੇ ਬਿਬੇਕ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜਮੁਨਾ ਨਗਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਸ. ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਕੋਲੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ (ਬੱਬਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ

ਪ੍ਰੈਸ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਪੰਜ ਮੋਢੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ) ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਜਿਹੜੇ ਮਾਤਾ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਜਵਾਈ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦਾ ਪਿੰਡ ਅੰਬਾਲੇ ਲਾਗੇ ਜਨੇਤਪੁਰ ਸੀ ਪਰ ਆਪ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਕੈਸ਼ੀਅਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਤਾਇਨਾਤ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਬਣਾਈ 'ਚਲਦਾ ਵਹੀਰ' ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਲੜੀਵਾਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਕਰਨੇ ਸੀ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਚਲਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਨ ਰੈਣਿ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਲਈ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਵੀ ਪੱਟੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦੇ ਘਰ ਆਏ। ਰੈਣਿ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਐਸਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਮੁੜ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਥੇ ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਇਕੱਤਰ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਛਹਿਬਰਾਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਕਿ ਕਈ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲੋਟ-ਪੋਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਉਥੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਹਿਲ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਵਧਾਵਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਤੇ ਯੋਧੇ ਸਿੰਘ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅਨਿੱਠ ਇਤਫ਼ਾਕ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਐਸੀ ਕਲਾ ਵਰਤਦੀ ਕਿ ਕਈ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਤੀਆਂ-ਬਿਰਤੀਆਂ ਉਪਰਲੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਆਪੜਦੀਆਂ। ਐਸੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਸ਼ਰੂਫ਼ ਰਹਿੰਦੇ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮੋਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਬੱਬਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਉਧਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਧਦਾ ਗਿਆ

ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਏ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਬੁੰਗੇ ਵਿਚ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਡੱਟ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜ ਪੂਰੇ ਅਸਤਰਾਂ-ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ੧ ਜੂਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਧਾਮ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਮਹਾਰਾਜ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ੀਨਗੰਨ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਸ਼ਿਸ਼ਤ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫ਼ੌਜੀ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਤਰਬੱਲੀ ਜਿਹੀ ਮੱਚ ਗਈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਗੋਲੀ ਕਿਧਰੋਂ ਆਈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਫ਼ੌਜੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਲੱਗਦਾ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਏ ਦੇ ਬੁੰਗੇ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਮੋਰਚੇ ਤੋਂ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਗੰਨ ਦੀ ਗੋਲੀ ਉਸ ਨੂੰ ਥਾਏਂ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ।

ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦੀ ਨੀਅਤ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਬੱਬਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਨਾਲ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਏ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਬੁੰਗੇ ਵਿਚ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਡੱਟ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜ ਪੂਰੇ ਅਸਤਰਾਂ-ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ੧ ਜੂਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਧਾਮ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਮਹਾਰਾਜ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ੀਨਗੰਨ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਸ਼ਿਸ਼ਤ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫ਼ੌਜੀ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਤਰਬੱਲੀ ਜਿਹੀ ਮੱਚ ਗਈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਗੋਲੀ ਕਿਧਰੋਂ ਆਈ। ਜਿਹੜੀ ਫ਼ੌਜ ਆਪਣੇ ਫੜ੍ਹਮਾਰ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਹੀ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ਕਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਉਹ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹਦੂਦ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ

ਤੋਂ ਠਠਬਰ ਜਿਹੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਫ਼ੌਜੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਲੱਗਦਾ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਏ ਦੇ ਬੁੰਗੇ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਮੋਰਚੇ ਤੋਂ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਗੰਨ ਦੀ ਗੋਲੀ ਉਸ ਨੂੰ ਥਾਏਂ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ। ਹੁਣ ਫ਼ੌਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਤੈਦ ਹੋ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਗੋਲੀ ਕਿਧਰੋਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਕੁ ਗੋਲੀਆਂ ਹੋਰ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਵੱਲ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਏ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਹੈ। ਫ਼ੌਜੀ ਹੁਣ ਉਧਰ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨਗੰਨਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਸੇਧਿਤ ਕਰਕੇ ਮੁਸ਼ਤੈਦ ਹੋ ਗਏ। ਸਮਾਂ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ੬ ਕੁ ਵਜੇ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਚਾਨਕ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਉਤਾਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਿਸ਼ਤ ਬੰਨ੍ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨੇ ਮਸ਼ੀਨਗੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਫ਼ੌਜ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦੇ ਸੀਸ ਵਿਚੋਂ ਆਰ-ਪਾਰ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅੰਤਲੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੱਕ ਫ਼ੌਜ ਵੱਲ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਏ ਦੇ ਬੁੰਗੇ ਵਲੋਂ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਜੁਆਬੀ

ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਬੱਬਰਾਂ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰ ਜਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਫ਼ੌਜੀ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਵੱਲ ਖ਼ਬਰਗੀਰੀ ਲੈਣ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਫ਼ੌਜੀ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਏ ਦੇ ਬੁੰਗੇ ਉਪਰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ, ਕਿ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲੱਥਪੱਥ ਪਏ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਆਸ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੁੱਤੇ ਸਿਧ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਉਹ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕੂਹਣੀਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਰੀਝਦੇ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਏ ਦੇ ਬੁੰਗੇ ਤੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਵਾਨ ਹਾਲ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ।

ਪਤਾ ਲੱਗਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗੇ। ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਹੱਥ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਕੇ ਜਥੇਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਟੱਕਰ, ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ੨ ਜੂਨ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ੩ ਵਜੇ ਤੱਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਵਾਨ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਉਹ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਦੋ ਜੂਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ੮ ਵਜੇ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸਸਕਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਵਾਨ ਹਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਰੁੱਖ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸਸਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਨਿਭਾਈਆਂ। ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਪ੍ਰਤੀ ਰੋਹ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਬੀਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁੜ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਮੋਰਚਿਆਂ 'ਚ ਡੱਟ ਕੇ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਬੱਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦੇ ਸਿਵੇ 'ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਵੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿਆ।■

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਅਨਿਆਂ

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਇਕ 'ਸਿੱਖ ਜਰਨੈਲ' ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਦੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਸਮਕਾਲੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਿਖਾਰੀਆਂ, ਹਿੰਦੂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਰਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਰੁਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ-ਮਰੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਨਾ-ਇਨਸਾਫ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਪੂਰਨ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਿੱਕੇਬੰਦ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖਰੜੇ ਦੀ ਖੋਜ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜਾਣੇ-ਅਨਜਾਣੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਛੋਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਜਨਮ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਪੁਣਛ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਰਾਜੌਰੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਜਪੂਤ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਨਾਂਅ

ਲਛਮਣ ਦਾਸ ਸੀ।

ਪਿਛਾਂ ਦੇ ਹਲਵਾਹਾਂ

ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਂਗ

ਉਸ ਦੇ ਹੱਡ

ਤਲਵਿਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਟਰ

ਨਰੋਏ, ਜੁੱਸਾ ਛੋਹਲਾ ਤੇ ਆਦਤ ਮਿਹਨਤੀ ਸੀ। ਤੀਰ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ, ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਗਰਭਵਤੀ ਹਿਰਨੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਤੀਰ ਮਾਰ ਕੇ ਹਿਰਨੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚਲੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਤੜਫ-ਤੜਫ ਕੇ ਮਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਬੈਰਾਗੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂਅ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਉਹ ਮੰਤਰ-ਤੰਤਰ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੇਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਵੀ ਸੀ। ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ ਦੀ ਦਸਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵੀ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹੋਈ। ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ, ਦੱਖਣ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਰਾਇਣਾ ਨਗਰ ਰਿਆਸਤ ਜੈਪੁਰ ਵਿਚ ਦਾਦੂ-ਪੰਥੀ ਮਹੰਤ ਜੈਤ ਰਾਮ ਪਾਸੋਂ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਬੈਰਾਗੀ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਹੰਤ ਜੈਤ ਰਾਮ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਾਂਦੇੜ ਪੁੱਜਣ 'ਤੇ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਦੇ ਡੇਰੇ ਨਾ ਜਾਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਆਏ ਕਿਸੇ ਮਹਿਮਾਨ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਖੁਦ ਮਹੰਤ ਜੈਤ ਰਾਮ ਨਾਲ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕੋਝਾ ਵਰਤਾਓ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤਵੱਜੋਂ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਨਾਂਦੇੜ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਦੇ ਡੇਰੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ ਉਸ ਦਿਨ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਦੇ ਡੇਰੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਖ਼ਬਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ

ਉਹ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੰਤਰ-ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਮੇਤ ਪਲੰਘ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੰਤਰ-ਮੰਤਰ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਇਹ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸ਼ਖ਼ਸ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅਰੰਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ। ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਲੱਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇੱਥੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿੰਘ ਸਜਾਵਾਂ", ਤਾਂ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਮੈਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ ਹਜ਼ੂਰ! ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਬੰਦਾ (ਗੁਲਾਮ) ਹਾਂ।" ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੱਟੜ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਬੈਰਾਗੀ ਬੜੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਢਹਿ ਪਿਆ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਸਜਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂਅ 'ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ' ਰੱਖਿਆ ਪਰ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਤੋਂ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਣੇ 'ਬੰਦੇ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ 'ਬੰਦਾ' ਹੀ ਦੱਸਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂਅ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਬਣਨਾ, ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਸੀ। ਇਕ ਗਰਭਵਤੀ ਹਿਰਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਉਚਾਟ ਹੋ ਕੇ ਬੈਰਾਗੀ ਬਣੇ 'ਬੰਦੇ' ਦਾ ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਗਤਾਰੇ ਛੋਲਾਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਅਤੇ ਹੱਥ 'ਚ ਸਰਬਲੋਹ ਦਾ ਕੜਾ ਪਹਿਨ ਕੇ ਜੰਗੀ ਜਰਨੈਲ ਬਣਨਾ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ, ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਅਨਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ 'ਬਹਾਦਰੀ' ਦਾ ਥਾਪੜਾ ਦਿੱਤਾ, ਪੰਜ ਤੀਰ ਆਪਣੇ ਭੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਅਤੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ, ਹੁਕਮਨਾਮਾ, ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਨਗਾਰਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ। ਗੁਰੂ

ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ।

ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਆਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਲਿਖ ਛੱਡਿਆ ਕਿ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਆਸ਼ੇ, ਗੁਰੂ ਜੁਗਤ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਤ (ਗੁਰਬਾਣੀ) ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯੁੱਧ ਜਥਰ-ਜੁਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜੇ ਸਨ, ਨਾ ਕਿ ਬਦਲਾਏ ਲਈ। ਜਿਸ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਸੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਔਖੀ ਘੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਦੀ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ ਫੌਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅੰਦਰ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਭਲਾ ਕਿਵੇਂ ਚਿਤਵੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਫ਼ੇਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਵੀ ਇਹੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ:

ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ ਆਪੇ ਲਏ ਜਿਸੁ ਲਾਇ ॥
...੧॥ (ਸਲੋਕੁ ਮ. ੩, ਅੰਕ : ੩੧੪)

ਦੂਜਾ, ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਭੇਜਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ਼ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਹਾਕਮ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਸਹਾਰਨਪੁਰ, ਨਾਨੌਤਾ ਅਤੇ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ, ਘੁੜਾਈ ਦੇ ਰਾਮਰਾਈਆਂ ਅਤੇ ਬਟਾਲਾ ਤੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਦੇ ਫ਼ੌਜਦਾਰਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਿਉਂ ਕਰਨੀ ਸੀ? ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਅਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹੀ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੱਕ ੨੩੯ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਸਿਖਰ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਰਾਹੀਂ ਹੀ

ਪਹਿਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਅ ਹਨ, ਪਹਿਲਾ ਨਵਾਂ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਆਧਾਰ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ), ਦੂਜਾ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਨਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ (ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ) ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਸਿੱਖ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਆਖਰੀ ਅਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਪੜਾਅ ਨੂੰ ਸੰਪੰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਲਈ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਮਰਪਣ, ਸੁਹਿਰਦਤਾ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ, ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਰ-ਲੋਭ ਹੋ ਕੇ ਨਿਭਾਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਬੇਮਿਸਾਲ ਅਤੇ ਲਾਸਾਨੀ ਦੇਣ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਅੰਗ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿਵੇਕਲਾ ਸਥਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਫ਼ਲ ਕਿਸਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਂਦਾ। ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਕਾਬਜ਼ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੈਂ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤੇ, ਜਾਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਦਲਿਤ ਨੂੰ ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗਵਰਨਰ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਬਣੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ, ਸਗੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਚਲਾਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ, “ਅਜ਼ਮੀਤ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਹਮ ਜ਼ਾਹਿਰੇ ਹਮ ਬਾਤਨ ਅਸਤ। ਪਾਦਸ਼ਾਹਿ ਦੀਨੋ ਦੁਨੀਆ ਆਪ ਸੱਚਾ ਸਾਹਬ ਅਸਤ।” (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ। ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਵਾਲੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪੇ ਰੱਬ ਸੱਚਾ ਰੇ) ਅਤੇ “ਦੇਗੋ ਤੋਗੋ ਫ਼ਤਿਹ ਓ ਨੁਸਰਤਿ ਬੇ-ਦਿਰੰਗ। ਯਾਫ਼ਤ ਅਜ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ।” (ਦੇਗ ਤੇਗ ਜਿਤ ਸੇਵ ਨਿਰਾਲਮ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਾਈ)

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਬੜੀ ਸ਼ਿੰਦਤ ਨਾਲ ਪਹਿਨਾਇਆ ਪਰ ਜਗੀਰੂ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠਵਾਦੀ ਅਤੇ ਜਾਤੀਵਾਦੀ ਵਰਗਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ੇਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਬਾਰੇ ਗ਼ਲਤ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਮਿੱਥਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਥੱਲੇ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਬੜੀ

ਕਾਮਯਾਬ ਘੜਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਇਕ ਜ਼ਾਲਮ, ਨਿਰਦਈ, ਫ਼ਿਰਕੂ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਅੱਗ 'ਚ ਅੰਨ੍ਹੇ ਜਰਨੈਲ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾ-ਸਿਰਫ਼ ਤੁਅੱਸਬੀ ਇਰਾਦੇ ਤਹਿਤ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਮੁਗ਼ਲ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਅਤੇ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨੀਹਾਂ 'ਚ ਚਿਣਾਉਣ ਦੇ ਮਹਾਂ-ਪਾਪ ਨੂੰ ਧੋਣ ਦੀ ਵੀ ਨਾਪਾਕ ਮਨਸ਼ਾ ਸੀ।

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖੋਜੀ ਢਾਡੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ‘ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ’ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਬੇ-ਇਮਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਬਾਰੇ ਪਾਏ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਇਕ ਧੜਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਡੀ ਚੋਟੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਧੜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ਰ, ਧਾੜਵੀ ਅਤੇ ਲੁਟੇਰਾ ਪੁਕਾਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਬਦਲੇ, ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਈ ਅਣਹੋਈਆਂ ਤੇ ਝੂਠੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਖੋਜਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਸੀ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।”

ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਰਹੰਦ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਬੋਲਣ ਵਕਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਘਰਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਕੱਢ-ਕੱਢ ਕੇ ਮਾਰਿਆ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕੀਤਾ, ਮਸਜਿਦਾਂ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਟ ਸੁੱਟੀਆਂ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਬੋਰਨਟਨ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਿਖਾਰੀ ਉਤੇ ਪੱਕਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।” ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਘੋਖ ਕਰਨ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਨਿਰਮੂਲ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੧੦ ਦਸੰਬਰ ੧੭੧੦ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਮਿਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਮੁਗ਼ਲ ਰਾਜ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ

ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਬਹੁਤ ਉਦਾਰ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕਲਾਨੌਰ ਲਾਗੇ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ੨੮ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੭੧੧ (੨੧ ਰੱਬੀ-ਉਲ-ਅਵਲ ੧੧੨੩ ਹਿਜ਼ਰੀ) ਨੂੰ ਪੁੱਜੀ ਖ਼ਬਰ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ :

“ਉਸ (ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ) ਨੇ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਚੁਨਾਚਿ ਜੋ ਭੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਸ ਵੱਲ ਰੁਜ਼ੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ) ਉਸ ਦੀ ਦਿਹਾੜੀ ਅਤੇ ਤਨਖ਼ਾਹ ਨਿਯਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਨਮਾਜ਼ ਅਤੇ ਖੁਤਬਾ ਜਿਵੇਂ (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਚਾਹੁਣ ਪੜ੍ਹਨ। ਚੁਨਾਚਿ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਬਾਂਗ ਅਤੇ ਨਮਾਜ਼ ਵਲੋਂ ਸੁੱਖ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ।”

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਖਿਲਾਫ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਢਾਹੁਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਰਹੰਦ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਰੋਜ਼ਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਮਸਜਿਦ ਦੀ ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਖ਼ੁਦ ਝੁਠਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੋਜ਼ਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸੂਫ਼ੀ ਮਤ ਦੇ ਪੰਜ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ- ਨਕਸ਼ਬੰਦੀ ਜਮਾਤ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਨਕਸ਼ਬੰਦੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਆਗੂ ਸ਼ੇਖ਼ ਅਹਿਮਦ ਸਰਹੰਦੀ ਦੀ ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਜਮਾਤ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਖ਼ਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ ਅਤੇ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਉਸ ਨਕਸ਼ਬੰਦੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਸਰਹੰਦ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਇਆ, ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਹੰਦ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਜ਼ਹਬ ਸ਼ੇਖ਼ ਅਹਿਮਦ ਮੁਜੱਦਦ ਅਲਫ਼-ਸਾਨੀ ਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਗੋਕਲ ਚੰਦ ਨਾਰੰਗ ਨੇ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੋਂ ੨੦੨ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿੱਛੋਂ ੧੯੧੨ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ, “ਸਾਰੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਹਿਮਦ ਸਾਨੀ ਦਾ ਮਜ਼ਹਬ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ।” ਜੇਕਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਰਹੰਦ ਵਿਚਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਢਾਹੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਦਾ ਵਜੂਦ ਵੀ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹਿਆ ਸੀ ?

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਗੱਲ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵਲੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਟ ਸੁੱਟਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਹੀ ਕਬਰ ਪੁੱਟਣੀ ਪਈ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੀਆ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਕਬਰ ਵਿਚ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੀਬੀ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਤਮ ਸਸਕਾਰ ਲਈ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵਲੋਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਥੋਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ, ਬੀਬੀ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਕਬਰ ਪੁਟਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਔਰਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਵੀਸ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਝੇ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਛਵੀ ਨੂੰ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਮੂਲ ਤੱਥ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਸਰਹੰਦ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਫ਼ਤਹਿ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਿਰ-ਕੱਢ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਬਚ ਕੇ ਨਾ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਿਪਾਹੀ ਨਿਹੱਥੇ ਹੋ ਜਾਣ ਜਾਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਈਨ ਮੰਨ ਲੈਣ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦੂ ਬੋਦੀ ਵਿਖਾ ਦੇਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ। ਸਰਹੰਦ ਫ਼ਤਿਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਜਿੱਧਰ ਨੂੰ ਵੀ ਗਿਆ, ਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਕੀ ਹਿੰਦੂ, ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਈਨ ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਖ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਜਾਮਨ ਵੀ ਬਣਿਆ। ਦਸਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਪਾਰਸ ਕਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਥੇ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਬੇ-ਜ਼ਮੀਨ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੱਕਾ ਜਾਮਨ ਸਮਝਣ ਲੱਗੇ ਉਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਵਾਬ ਅਮੀਨ-ਦੌਲਾ ਦੇ ਰੁੱਕਾਤ (ਦਸਤਤੂਲ-

ਇਨਸ਼ਾ) ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਰੁੱਕੇ ਵਿਚ ਸਰਹੰਦ ਫ਼ਤਹਿ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ’ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, “ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ (ਖ਼ਾਲਸਾ ਫ਼ੌਜਾਂ) ਸਰਦਾਰ ਅਜਿਹਾ ਪੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਜਾਦੂਗਰ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰਾਂ ਅਤੇ ਦਲੇਰਾਂ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਜਾਦੂ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋ ਕੋਈ ਭੀ ਉਸ ਕੋਲ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ‘ਸਿੰਘ’ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ।” ਉਪਰੋਕਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਖੋਜਿਆਂ-ਪੜਤਾਲਿਆਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਨਵੀਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਰਮੂਲ ਅਤੇ ਥੋਥੇ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦਸਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਕਿ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਧਾਰੀਣ ਮਿੱਥਾਂ ਅਤੇ ਤੱਥ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਗੁਰੂ ਜੁਗਤਿ ਅਤੇ ਪੰਥਕ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੇ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਸਿੱਖ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ, ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ 'ਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਮਾਇਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਜੁਗਤਿ ਦਿੱਤੀ। ਜੇਕਰ ਗੁਰਬਾਣੀ, “ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਹਿ ਸੋਈ ਨਿਰਬਾਨੁ॥” ਅਤੇ “ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭੋਟਿਐ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ਜੁਗਤਿ॥ ਹਸੰਦਿਆ ਖੇਲੰਦਿਆ ਪੈਨੰਦਿਆ ਖਾਵੰਦਿਆ ਵਿਚੇ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤਿ॥” ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ “ਧਰਮੀ ਧਰਮੁ ਕਰਹਿ ਗਾਵਾਵਹਿ ਮੰਗਹਿ ਮੋਖ

ਦੁਆਰੁ ॥ ਜਤੀ ਸਦਾਵਹਿ ਜੁਗਤਿ ਨ ਜਾਣਹਿ ਛਡਿ ਬਹਿ ਘਰ ਬਾਰੁ ॥” ਘਰ-ਬਾਰ, ਗ੍ਰਹਿਸਥ-ਕੁਟੰਬ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਧਰਮ-ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਖੁਦ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤਿ ਦੇ ਕੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਹੋਵੇਗਾ? ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਨੇ ਖੁਦ ਆਪਣੀ ਨਦਰਿ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਥਾਪੜਾ ਦੇ ਕੇ, ਪੰਜ ਤੀਰ, ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਤੋਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਭਲਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਵਾਰਸ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ‘ਬੈਰਾਗੀਆਂ’ ਵਲੋਂ ਫੈਲਾਈ ਇਸ ਗ਼ਲਤ ਧਾਰਨਾ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸੱਚਾਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਦਸਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਕੋਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਬਟਾਲੀਆ, ਅਲੀ-ਉ-ਦੀਨ ਮੁਫਤੀ, ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਅਨਸਾਰੀ, ਗਣੇਸ਼ ਦਾਸ ਬਡੇਹਰਾ ਅਤੇ ਕਨੂਈਆ ਲਾਲ ਵਰਗੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੂਸ਼ਣਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸੱਚਾਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ‘ਗੱਦੀ’ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠ ਕੇ ‘ਗੁਰੂ’ ਕਹਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਕਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹੈ। ਅਭੁੱਲ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ‘ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ’ ਹੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ, ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਭੁੱਲ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਨਿਗੂਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹੱਦੋਂ ਪਰੇ ਵਧਾ ਕੇ ਦੂਜੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣਾਂ ‘ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾ ਦੇਣਾ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ‘ਫਤਿਹ ਦਰਸ਼ਨ’ ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਕਦੀ ਵੀ ਮਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ’ ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ। ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੇ ‘ਫਤਿਹ ਦਰਸ਼ਨ’ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਵਾਨ

ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ‘ਤੇ ਕੋਈ ਅੜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ ਕਿ ‘ਫਤਿਹ ਦਰਸ਼ਨ’ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਮਤਭੇਦ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਨਾ-ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਮਾਰਗ ‘ਤੇ ਚੱਲਣ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਵੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਅਤੇ ਅਦੁੱਤੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਯੂਰਪੀਨ ਲੋਕ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਈ ਯੂਰਪੀਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਅਸਹਿ ਅਤੇ ਅਕਹਿ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਜਾਂ ਮੌਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣਿਆ। ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਾਮ ਪਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਧੜਕਦਾ ਦਿਲ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪੋਕੇ ਨਾਲ ਤੁੰਨਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਲਾਸਾਨੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਉਂ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ: “ਪਹਿਲਾਂ ਖੁੱਚੜ ਨੇ ਛੁਰੇ ਦੀ ਨੌਕ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਸੱਜੀ ਅੱਖ ਕੱਢੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਖੱਬੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਖੱਬਾ ਪੈਰ ਕੱਟਿਆ, ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਤਦ ਭਖਦੀਆਂ ਸਲਾਖਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮਾਸ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਿਰ ਲਾਹਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।” ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਖ਼ੜੀ ਖ਼ਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਸ਼ੋਫ਼ਨਾਕ ਹਾਲ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਮੁੰਤਾਖਿਬ-ਉਲ-ਲਬਾਬ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ, “ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਐਸਾ ਵਾਪਰਿਆ, ਜਿਸ ਉਪਰ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਸ਼ਾਇਦ ਯਕੀਨ ਨਾ ਕਰੇ।” ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸਹਿ ਤੇ ਅਕਹਿ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਖਦੇ ਹੋਏ ਲਾਲ ਗਰਮ ਜੰਬੂਰਾਂ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਮਾਸ ਨੋਚਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀਆਂ, ਹਰਸਾ ਸਿੰਘ ਚਾਤਰ ਦੀਆਂ ਨਿਮਨ ਦਰਜ ਤੁਕਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਭਾਵਪੂਰਤ ਤੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਟੁੰਬਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ:

ਬੋਟੀ-ਬੋਟੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਿੱਖੀ ਨਹੀਂ ਸੂਰਮੇ ਹਾਰੀ।

ਵਿਰਲੇ ਜੰਮਣ ਜੱਗ ਤੇ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਚਾਤਰ ਉਪਕਾਰੀ।

ਜਿਹੋ-ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜਰਨੈਲ ਜਾਂ ਸੂਰਮਾ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਅਭੋਲਤਾ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ‘ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਸੀਮ ਨਦਰਿ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ‘ਨਿਰਭੈ ਅਤੇ ਅਭੋਲ ਅਵਸਥਾ’ ਵਿਚ ਵੀਰਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਇਕ ਜੰਗੀ ਜਰਨੈਲ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਉਪਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਜੋ ਨਰੁ ਦੁਖ ਮੈ ਦੁਖੁ ਨਹੀ ਮਾਨੈ ॥

ਸੁਖ ਸਨੇਹੁ ਅਰੁ ਭੈ ਨਹੀ ਜਾ ਕੈ ਕੰਚਨ ਮਾਟੀ ਮਾਨੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਨਹ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹ ਉਸਤਤਿ ਜਾ ਕੈ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥

ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਆਰਉ ਨਾਹਿ ਮਾਨ ਅਪਮਾਨਾ ॥੧॥

ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਸਗਲ ਤਿਆਗੈ ਜਗ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਰਾਸਾ ॥

ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਜਿਹ ਪਰਸੈ ਨਾਹਨਿ ਤਿਹ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਵਾਸਾ ॥੨॥

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਜਿਹ ਨਰ ਕਉ ਕੀਨੀ ਤਿਹ ਇਹ ਜੁਗਤਿ ਪਛਾਨੀ ॥

ਨਾਨਕ ਲੀਨ ਭਇਓ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਉ ਜਿਉ ਪਾਨੀ ਸੰਗਿ ਪਾਨੀ ॥੩॥੧੧॥

(ਸੋਗਨਿ ਮ. ੬, ਅੰਕ : ੬੩੩)

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਸੂਰਮਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਸੀਮ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਸਲ ਜੁਗਤਿ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਚੁੱਕਿਆ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋਇਆ ਸੂਰਮਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰੀਰਕ ਦੁੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਅਭੋਲਤਾ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਕੋਹ-ਕੋਹ ਕੇ ਹੁੰਦੀ ਮੌਤ ਦੇਖਣੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਵਾਉਣਾ, ‘ਨਿਰਭੈ ਪਦ’ ਨੂੰ ਪੁੱਜੇ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਬਹਾਦਰ-ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਖੁਦ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸੂਰਮਗਤੀ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ■■

ਸਫ਼ਰ ਕਾਠੀਆਂ ਤੋਂ ਕੋਠੀਆਂ ਦਾ ...

ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਸਾਧਾਂਵਾਲਾ

ਅੱਜ ਦਾ ਸਮਾਜ ਬਹੁਤ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਕਿ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਸਹੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੰਜ਼ਿਲ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੰਜ਼ਿਲ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਸੋਚ ਹੈ, ਕੀ ਆਪਾਂ ਨੇ ਜੋ ਰਸਤਾ ਚੁਣਿਆ ਉਹ ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜੋ ਵੀ ਹੈ ਅੱਜ ਦਾ ਸਮਾਜ ਆਧੁਨਿਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਜੋ ਪੈਂਤੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਆਧੁਨਿਕ ਧਰਮ ਹੈ, ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦਾ ਪਾਤਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਜੋਤਿ ਦਸ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਜੋ ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਫ਼ਰ ਹੈ ਕਾਠੀਆਂ ਤੋਂ ਕੋਠੀਆਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ...

ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜੋ ਰੁਤਬਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਤਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਪਰ ਕੀ ਜੋ ਸਿੱਖ ਦਾ ਅਸਲ ਮੁਕਾਮ ਸੀ ਉਹ ਮਿਲਿਆ ਹੈ? ਦੁਨਿਆਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਤਾਂ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਜੋ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਠੀਆਂ ਤੋਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਤੱਕ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਠੀਆਂ 'ਤੇ ਹੀ ਭੁੱਲ ਆਇਆ ਹੈ।

ਸਭ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਹ ਕਾਠੀਆਂ 'ਤੇ ਭੁੱਲ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਤਿੰਨ ਥੰਮ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ: ਨਾਮ ਜਪੋ, ਕਿਰਤ ਕਰੋ ਤੇ ਵੰਡ ਛਕੋ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਉਚਾ ਕਿਰਦਾਰ, ਭਾਣਾ, ਸੰਤੋਖ, ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਸਨ, ਸਿੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਿਰਦਾਰ ਦੇ ਮੁਕਾਮ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਰੂਪੀ ਸੂਈ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਸਿੱਖ 'ਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਅਸਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ? ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਸਮਾਂ ਸੀ ੧੭੪੮ ਜਦੋਂ ਹਕੂਮਤ-ਏ-ਮੁਗਲੀਆ ਨੇ ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਣ ਲੈਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ

ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਣਤੀ ਸਿੱਖ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਣਗਿਣਤ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਸਮਾਂ ਦੱਸਦੇ ਨੇ। ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗਿਆ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਸਮਾਂ ਹੋਣਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਸਿੰਘਣੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦੀ ਸੀ। ਕਾਜ਼ੀ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਉਂਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਡੁਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਦੇ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਵਿਚ 'ਡੋਲ ਜਾਣਾ' ਸ਼ਬਦ ਅਜੇ ਆਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਸਿੰਘਣੀ ਦਾ ਇਕ ਭੁਝੰਗੀ ਸੀ, ਜੋ ਅਜੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਕਾਜ਼ੀ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਸਿੰਘਣੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਫਿਰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਡੋਲ ਜਾਵੇਗੀ।

ਉਸੇ ਰਾਤ ਮਤੱਸਵੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਪੁੱਠਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਕ ਤੇਜ਼ਧਾਰ ਖੰਜਰ ਨਾਲ ਧੌਣ ਤੋਂ ਪੇਟ ਤੱਕ ਚੀਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਸਿੰਘਣੀ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੀ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਰਹੀ, “ਹੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ! ਸਿਰ ਜਾਏ, ਪਰ ਧਰਮ ਨਾ ਜਾਏ।” ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੇ ਭੁਝੰਗੀ ਨੂੰ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਕੱਟ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਹਿਸਾਬ ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਨਾ ਬਹੁਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਚਾਬੁਕ

ਨਾਲ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕਾ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸਿੰਘਣੀ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੁੱਠੀ ਲਟਕਾਈ ਗਈ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਧ ਨਾਲ ਲੇਟੇ ਹੀ ਨਿੱਤਨੇਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ।

“ਹੇ! ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਆਪ ਦੇ ਭਾਣੇ ਤੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਬੀਤੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਕੋਟਾਨਿ-ਕੋਟਿ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਮਾਨਤ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਬਲ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ। ਦਾਤਾ ਜੀ! ਸਿਰ ਜਾਏ, ਪਰ ਸਿੱਖੀ ਨਾ ਜਾਏ। ਮੇਰੀ ਸਿੱਖੀ ਕੇਸਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਸੰਗ ਨਿਭ ਜਾਏ। ਮਿਹਰ ਕਰਨਾ।”

ਹੁਣ ਮੈਂ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਮੇਰੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੇਸ ਇਸ ਲਈ ਕਟਵਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਜੂੜਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਵਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਆਪ ਹੀ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਕੀ ਉਹ ਮਾੜੇ ਦਿਨ ਸਨ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਕੋਲ ਉਹ ਸਭ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਇਹ ਦਿਨ ਮਾੜੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ ਕਿ ਉਹ ਕਾਠੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਸਿੱਖ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵਰਗਾ ਸੁਭਾਅ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਕੋਠੀਆਂ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਕਾਠੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਭਾਈ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਾਂਗਰਾਂ।

ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ।

ਫ਼ੋਨ : 95173-59786

‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’ ਡਿਜੀਟਲ ਰੂਪ ‘ਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ

‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਹੁਣ ਡਿਜੀਟਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਗਾੜ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਹਿੱਤ, ਡਾਕਘਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਖਦਸ਼ੇ ਆਦਿ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਇਸ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਦਾ ਡਿਜੀਟਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ‘ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ’ ਦਾ ਡਿਜੀਟਲ ਅੰਕ ਵਟਸਐਪ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਟਸਐਪ ਨੰਬਰ ਸਾਡੇ ਵਟਸਐਪ ਨੰਬਰ: 93577-23874 ‘ਤੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨ ਜੀ।

SO KAHİYAT HAI SOORA is Online available at:

1. www.akj.org 2. www.akjmagazine.com

3. Face book 4. Whatsapp

ਸੇਵਾ ਆਰੰਭ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤਪੋਬਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕੁਮਾਰਹੱਟੀ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤਪੋਬਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕੁਮਾਰਹੱਟੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੋਲਨ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਵਿਖੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਸਮੇਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਅਤੇ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਲੰਗਰ, ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਜਲ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਦਮ ਸਦਕਾ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਉਸਾਰੀ ਕਾਰਜ ‘ਤੇ ਕੁੱਲ ਲਾਗਤ ਲਗਭਗ 1.75 ਤੋਂ 2 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਆਉਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਤਹਿਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਲਗਭਗ 80 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਆਉਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਵੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸੇਵਾ ਬੈਂਕ ਰਾਹੀਂ, ਚੈੱਕ ਜਾਂ ਡਰਾਫਟ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ।

Beneficiary Name: Gurdwara Tapoban Bhai Sahib Bhai Randhir Singh Trust

Account Number: 05160100005331

IFSC Code: UCBA0000516
(used for RTGS, IMPS and NEFT transactions)

Beneficiary Bank Name & Address: UCO Bank, Kumarhati, Dist Solan HP INDIA

ਚੈੱਕ ਜਾਂ ਡਰਾਫਟ Gurdwara Tapoban Bhai Sahib Bhai Randhir Singh Trust ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਰਫ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਜਮਾਂ ਹੋਣ ਯੋਗ (a/c payee) President, Shri Gurdwara Sahib Tapoban Bhai Randhir Singh ji, Kumarhati, Dist Solan 173229 HP INDIA

ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨਾਲ +919816135173, +91 9736092352 ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

**ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭੇਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਲਾਹੌਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ),
ਜਿੱਥੇ ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।**